

Антисемітизм: давні та нові упередження

Методичний посібник для вчителя

Дім Анни Франк, 2009
www.annefrank.org

Зміст

Навчальні матеріали
Антисемітизм: давні та нові упередження **2**

Вступ **3**

Пояснення і поради до частини 1:
Антисемітизм у Європі до 1945 року **4**

Пояснення і поради до частини 2:
Антисемітизм: вічна боротьба? **10**

Пояснення і поради до частини 3:
Упередження. You 2? **15**

Упередження та дискримінація: дія у відповідь **21**

Методичні рекомендації з організації
інтерактивної роботи в групах **22**

Додаткові стратегії роботи та поради експертів **25**

Рекомендації щодо використання матеріалів у навчальній
діяльності по вивченню історії України та всесвітньої історії **31**

Словник **32**

Навчальні матеріали

Антисемітизм: давні та нові упередження

Серія уроків „Антисемітизм: давні та нові упередження” рекомендована для учнів середніх та старших класів загальноосвітньої школи. Серія складається з трьох частин. Частини 1 та 2 розглядають явище антисемітизму на основі фрагментів єврейської історії. Воно пов’язується з сучасними подіями, іншими формами дискримінації та сприйняттям учнями навколишнього світу. Частина 3 розкриває сучасні упередження. Основою цієї теми є конкретні приклади та власний досвід молодих людей.

Загальні завдання:

- Пояснити учням, що таке антисемітизм в історії та сьогодні (частини 1, 2 та 3).
- Вивчити кілька важливих подій з єврейської історії (особливо частини 1 та 2).
- Навчити учнів спростовувати певні упередження щодо євреїв (частини 1 та 2).
- Навчити учнів розрізняти упередження в своєму оточенні (особливо частина 3).
- Навчити учнів методів протидії упередженням (особливо частина 3).

Предмети

Ці три частини можна використовувати на уроках історії, Громадянської освіти, філософії, курсу Людина і суспільство, етики, у позакласній роботі. Навчальні матеріали добре інтегруються у викладання кількох предметів одночасно. Починати можна з 1, 2 чи 3 частини, залежно від ситуації у Вашому класі, попередніх знань учнів, планування уроків. Є можливість розпланувати разом з колегами вивчення цих матеріалів упродовж двох років, використовуючи їх у різних класах, на різних уроках.

Структура та диференціація

Кожна частина складається з шести розділів. Кожен розділ займає дві сторінки, подаючи інформацію та завдання до теми. Сторінки 14 та 15 пропонують додаткові завдання. Інформацію та завдання на останній сторінці варто робити в класі як підсумок до даної частини.

Можливість диференціації полягає у використанні різних завдань. Перші завдання на кожній сторінці зазвичай найпростіші, бо учні можуть знайти відповіді на них у тексті чи в ілюстраціях. Завершальні завдання розділу значно абстрактніші та потребують більше часу, бо учням потрібно шукати інформацію чи створити щось разом.

В цьому посібнику спочатку будуть розглянуті контекст та завдання цієї серії уроків. У наступних розділах буде подано фонову інформацію та поради до уроків з кожної частини і кожного розділу. Ви також знайдете відповіді до завдань.

До посібника включено й окремий розділ з підказками, які допоможуть Вам адекватно реагувати на агресивні чи образливі висловлювання учнів. У кінці посібника Ви знайдете словник основних термінів і понять до усіх тем та методичні рекомендації з організації інтерактивної роботи в групах.

Цей методичний посібник є результатом роботи Українського центру вивчення історії Голокосту та Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних наук «Нова Доба». Він є додатком до трьох частин навчальних матеріалів з антисемітизму та інших форм дискримінації, що були розроблені цими організаціями у тісному співробітництві з ОБСЄ/БДІПЛ та Будинком Анни Франк.

Антисемітизм сьогодні

Дім Анни Франк розробляє навчальні матеріали з історії родини Анни Франк, Голокосту, прав людини та дискримінації. Навчальні матеріали окремо з теми антисемітизму є нововведенням. Ми завжди були досить стриманими у створенні освітньої продукції саме з цієї теми, побоюючись ризику не спростувати упередження проти євреїв, а навпаки – посилити їх. В реальності більшість вчителів рідко (або й ніколи) стикаються з антисемітськими висловами або упередженнями проти євреїв. Проте антисемітизм має настільки давню історію та болісні наслідки для Європи, що ця тема заслуговує на особливу увагу в освітньому процесі.

Тема антисемітизму постійно висвітлюється в українських та міжнародних новинах. Внаслідок політичної ситуації в Ізраїлі антисемітські заяви почастишали та стали більш радикальними. Антиєврейські слогани виголошуються не тільки під час демонстрацій проти політики Ізраїлю (у зв'язку з цим часто згадується мусульманська молодь). Антисемітські вислови стали не лише особливою прерогативою певних груп чи субкультур. Адже графіті зі свастиками можна бачити біля синагог чи інших єврейських установ, антиєврейські лозунги чуваються під час футбольних матчів, а про „заможних та скупих євреїв“ є безліч анекдотів. Образливе „жид“ часто можна почути від школярів різного віку.

Зрозуміти смисл цих висловів не так просто, та й не кожен автоматично вважає їх антисемітськими. Виникає запитання, звідки вони походять та як впливають на оточуючих. Чи достатньо молоді люди знають про Голокост та сучасне значення свастики, чи вони просто намагаються шокувати публіку? Чи упередження стосовно євреїв здебільшого приховані? Або ж ідея всесвітнього єврейського панування є частиною світогляду деяких молодих людей? Безперечно, антисемітські погляди не зникли і заслуговують окремої уваги в навчально-виховному процесі.

Зазвичай, антисемітизм розглядається в рамках історії Другої світової війни та переслідувань євреїв. Ми прагнемо розширити цей контекст. Використовуючи приклади антисемітизму з минулого та сьогодення, ця серія уроків розкриває наслідки упереджень, пов'язуючи тему з сьогоденням та конкретними переживаннями учнів. Завданням проекту є детальне висвітлення проблеми антисемітизму та упереджень загалом. Стратегічна мета полягає у вихованні толерантності серед учнів школи. Базові принципи, описані нижче, варто розглядати як передумови навчання.

Зосередження на історії єврейського народу

Переслідування є частиною історії євреїв Європи. Ми приділяємо значну увагу цьому аспекту у навчальних матеріалах. Проте в той же час ми описуємо місця, де єврейська культура та релігія мала змогу розвиватися протягом тривалого часу, наприклад: Кордоба, Краків, Амстердам чи Львів. Таким чином ми розглядаємо розмаїту історію євреїв, котрих зазвичай зображують лише жертвами.

Поставити себе на місце іншого

Відтворюючи портрет народу, учні мають змогу співвіднести себе з історією. Наша мета в тому, щоб учні усвідомили різні аспекти єврейської історії, їх місцевий побут та культуру здебільшого практичним шляхом – шукаючи синагоги чи меморіальні дошки, а також вивчаючи роль міграції, релігії, становище меншини чи поняття дискримінації. Ми вважаємо, що упередження можна подолати не лише знаннями, але й „здатністю до емпатії“. Цей шлях є основою протидії упередженням. Таким чином можна побачити більше аспектів людської особистості, помітити спільне і зрозуміти відмінне.

Спростування упереджень щодо євреїв

Розповідь про упередження стосовно євреїв є, безумовно, частиною навчальних матеріалів, хоча й не основною метою їх створення. Більше того, інформація про упередження завжди подається як проблемні питання або спростовується у поясненнях.

Упередження взагалі

На прикладі історії антисемітизму ми висвітлюємо процес формування упереджень. У той же час ми співвідносимо антисемітизм з іншими формами дискримінації, наприклад: гомофобія, ісламофобія та расизм. Учні усвідомлюють, як діє упередження, як воно впливає на особисте життя людини і суспільства загалом та чому воно може бути стабільним впродовж тривалого часу.

Спочатку - розмова про власний досвід

На початку проекту ми багато дискутували з учителями. Стало зрозуміло, що навчальні матеріали є корисними лише за умови, коли учням дається змога розповісти про свій особистий досвід з антисемітизмом чи іншими формами дискримінації. Таким чином, антисемітизм розглядається не як абстрактна тема.

Роздуми та дії

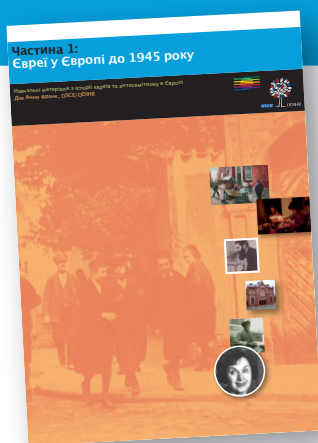
Метою цієї серії навчальних матеріалів є виховання в учнів критичного ставлення до себе, своїх поглядів та поведінки. Передусім вони мають задуматися, що слід зробити для протидії антисемітизму та упередженням, щоб покращити атмосферу у своєму оточенні – класі чи школі.

Працювати разом

Обговорюючи такі теми, як дискримінація, учні та вчителі можуть почуватися незручно (або й незатишно). З огляду на це навчальні матеріали включають завдання, спрямовані на покращення атмосфери в класі. Тому необхідними компонентами навчання є спільна робота, обмін досвідом та знаннями, зміцнення порозуміння.

Частина 1

Антисемітизм у Європі до 1945 року

Перша частина навчальних матеріалів подає історію єврейського народу у Європі від часів Діаспори до кінця Другої світової війни. Основною темою є пояснення причин, що призвели до розсіяння євреїв по різних країнах. На основі прикладів з різних епох стає зрозуміло, що євреї як національна меншина були, з одного боку, частиною європейського суспільства, а з іншого, статус меншини робив їхнє життя досить непевним. Розглядаються відповідні упередження стосовно євреїв.

Завдання

- 1 Учні мають пояснити, що означає: бути євреєм, іудеєм?
- 2 Допомогти учням розібратися, чому євреї розпорошені по всьому світу і живуть тепер переважно поза межами Європи.
- 3 Учні можуть назвати принаймні дві причини, чому євреїв переслідували чи виганяли з певних територій.
- 4 Учні можуть пояснити поняття „меншина” своїми словами та навести приклади з сучасного життя.
- 5 На конкретних прикладах (не менше двох) учні здатні довести, що статус євреїв був неоднаковим у різних місцях та в різні часи.
- 6 Учні можуть навести приклади двох історичних та стійких упереджень щодо євреїв.
- 7 Учні здатні описати загальну історію упереджень стосовно євреїв та довести хибність несправедливих думок.
- 8 Учні вміють шукати сліди єврейської історії у власному оточенні.
- 9 Учні здатні своїми словами пояснити, що таке антисемітизм.
- 10 Учні можуть пояснити, що символізує Аушвіц.

Основні поняття

Антисемітизм
Гетто
Гільдія
Голокост
Діаспора
Емансипація
Меншина
Погром
Расизм
Синагога
Сіонізм
Тора
Цап відбувайло
Юдаїзм

Євреї?

(с. 2-3)

Гра словами

Учні мають сказати, які асоціації викликають слова „євреї” або „єврейський”. Запишіть ці слова на дошці як ключові та розбийте на категорії (наприклад: культура, релігія, історія). Якщо необхідно, можна також розрізнити факти, точки зору та упередження.

Вправу, пов'язану з асоціаціями на слово «євреї» доцільно проводити 2 рази. Спочатку, як мотиваційну для вступу. Треба бути готовим до того, що через недостатню інформованість в темі і стереотип негативного ставлення (особливо на Заході) асоціації можуть бути негативними. Другий раз цю ж вправу провести в кінці. Якщо урок був успішним, зміни у визначеннях і ставленні будуть очевидно іншими.

Завдання

Твоя візитка

Мета карток Сари та Ігоря – змусити учнів задуматися над тим, що „бути євреєм” можна по-різному і що ідентичність складається з багатьох чинників. Віра не завжди найважливіший аспект самоідентифікації.

Заповнюючи свої картки, учні можуть зробити перелік релігій у класі та речей, які усі учні вважають важливими. Ці поняття можна записати на окремому аркуші чи на дошці. Можна подати особистий приклад.

Порада – Домашнє завдання

Задайте учням завдання розпитати вдома, звідки походять їх предки та батьки. Чи вони з тієї ж самої місцевості, чи ні? Чому вони переїхали? і т.д. Майже усі учні матимуть свою особливу історію.

Завдання 1

Ким тебе вважають?

Альберт Ейнштейн та Юліан Тувім пояснюють, що означає належати до меншини: як тебе бачить більшість, коли і чому саме так, як ти сам це сприймаєш. Зрештою, слова Ніколь Кідман змушують учнів задуматися, наскільки те, що інші кажуть про тебе, впливає на тебе самого.

Завдання 2

Твої дідуся та бабусі

Це завдання є перехідним до теми на сторінках 4-5: міркування про роль міграції в історії єврейських родин.

- А** Повісьте на дошці мапу, яка найбільше підходить до цієї розмови у Вашому класі (світу, Європи, України). На мапі Ви або учні показуєте, звідки походять їхні дідуся та бабусі. Далі можна коротко обговорити, що означає, якщо ти чи твої батьки виростили в іншому місці? Якщо потрібно, можна заглибитися в історію. Що Ви берете з собою, а що лишаєте по собі?
- Б** Переваги: багатомовність, ще одне місце для відпочинку на канікулах, належність до різних культур. Недоліки: туга за домівкою, втрата частини культурного спадку.
- В** Люди залишають свої рідні краї в пошуках роботи, втікаючи від переслідувань, задля об'єднання з родиною, в пошуках пригод.

Чому євреї живуть по всіх країнах?

(с. 4-5)

Діаспора

Історично період Діаспори розпочався у VI столітті до н.е. зі зруйнування Храму в Єрусалимі вавілонянами та захоплення ними земель. Через шість століть, після 70 р. н.е. деякі євреї повернулися у рідний край.

Порада – Діаспора

Для пояснення поняття Діаспори, можна використати приклад африканської діаспори, що стала наслідком трансатлантичної работоргівлі, або ж української діаспори, що з'явилася у Канаді чи США.

Звинувачення

Звинувачення євреїв у розп'ятті Христа призвело до переслідування євреїв християнами впродовж багатьох століть. Забулося, що на початку свого існування християнство було єврейською сектою і лише згодом розвинулося у неєврейську церкву. Звинувачення проти євреїв відіграло важливу роль у цьому процесі.

Кордоба

Розселення євреїв у Європі згадується досить побіжно. Відносно значна кількість євреїв оселилася в Іспанії. В середні віки Іспанія складалася з багатьох князівств та халіфатів, кожен з яких мав свої закони. Тому стосунки між євреями, християнами і мусульманами були дуже різні.

Загалом, ісламська ера в Іспанії розглядається позитивно, але до цього потрібно ще дещо додати. Ця інформація міститься у підписі до картини Баїксераса (с. 5), котра походить з часів, коли середньовічне суспільство Кордоби ідеалізувалося. Архітектурний стиль деяких синагог (у Берліні, Будапешті чи Ужгороді) нагадує мавританський стиль.

Маймонід

Маймонід був видатним філософом, чії твори актуальні до сьогодні. Він читав роботи Аристотеля арабською. Ось один з висловів Маймоніда: "Кожній людині було дано право свободи дій. Якщо вона хоче піти стежкою праведності і стати справедливою – вона має право це зробити. Якщо вона хоче піти стежкою зла та стати грішником – їй також дано право це зробити". Інший його вислів, який можна почути й сьогодні: "З-за столу варто вставати трохи голодним". Роз'ясніть учням останній рядок тексту: „Але його могила знаходиться в Ізраїлі". Це означає, що через роки та після 70-го року н.е. багато євреїв повернулися до Палестини.

Крім пам'ятника Маймоніду в Кордобі є також пам'ятник його сучаснику Аверроєсу (1126 – 1198), видатному іспано-арабському філософу, фізику та юристу. Аверроєс відомий своїми перекладами та коментарями, зокрема, робіт Аристотеля. Як і Маймонід, він з Іспанії переїхав до Марокко, коли нетолерантні мусульмани прийшли до влади у Кордобі.

Інквізиція

Роль інквізиції згадується побіжно. В Іспанії інквізиція підпорядковувалася не Папі, а короні – Фердінанду та Ізабеллі. Інквізиція діяла не лише проти євреїв, а проти усіх, хто не хотів жити

відповідно до законів католицької церкви. У пізньому середньовіччі багато євреїв перейшло у християнство; часто примусово. Цим новим християнам мало довіряли: чи вони перейшли в християнство через переконання та віру, чи щоб догодити володарям? Інквізиція постійно допитувала їх. Тим, хто не вихрестився, загрожувала смерть на вогнищі. Новонаверненим християнам не довіряли не тільки в Іспанії, але й в Португалії. А більшість євреїв з цих країн, яка не погодилася з правилами католицької церкви, емігрувала з Піренейського півострова на північ Африки, до теренів Османської імперії, а також частково до Нідерландів та Франції. В цих місцях вони заснували єврейські громади, що звалися громадами сефардів, або сефардськими громадами (в перекладі з мови іврит «Сфарад» означає Іспанія). Приблизно в цей же час, в 14-15 століттях, на українські землі переселилися євреї з Німеччини та Польщі, і це були громади євреїв – ашкеназів («Ашкеназ» в перекладі з мови іврит означає Німеччина), що стали головними єврейськими громадами на цих теренах.

Міграція

Міграція є частиною єврейської історії. Це не завжди була примусова міграція через політику чи бідність. Іншим фактором була торгівля. Євреїв поважали як купців, але негативні упередження потроху набирали сили. В Європі євреї жили в одній місцевості, що було зумовлено також релігійними мотивами: мінімум 10 чоловіків потрібно, щоб молитися у синагозі.

Порада – Єрусалим

Варто пояснити, що Єрусалим був і залишається важливим місцем для християн, юдеїв та мусульман. Через пошукові системи Інтернету (напр.: Google Earth) можна побачити мечеті, Стіну Плачу та церкви Єрусалима. Попросіть учнів вияснити, чи є у їхньому районі мечеть, синагога або церква, та яка їх історія від заснування і дотепер.

Завдання 1

Діаспора

Завдання 1а та 1б можна виконати у формі бесіди.

„Діаспора” – це грецьке слово, що означає розсіяння по різних країнах численної групи людей. Часто стосується саме євреїв.

- 2Б** Більш детально про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року можна дізнатися на <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

Завдання 3

Золоте століття

У Кордобі будували палаци, провели освітлення вулиць, водогін та запровадили громадські бані. Там жило багато митців та вчених, які розмовляли багатьма мовами.

У пошуках безпеки

(с. 6-7)

Хрестові походи та чума

Хрестові походи та бубонна чума були темним періодом середньовічної єврейської історії. У містах Центральної Європи, наприклад, Прага, Тройєс, Майнц, Колонья, Вормс та Шпейєр, на євреїв нападали та вбивали, звинувачуючи їх у розповсюдженні страшної хвороби.

У часи пізнього середньовіччя євреї повсюди зіштовхнулися з обмеженнями їхніх прав чи вигнанням. Наприклад, 1290 їх вигнали з Англії, а 1306 – з Франції. В 16 ст. майже всі німецькі міста були закриті для євреїв. У Російській імперії наприкінці 18 століття було введено смугу осілості, що встановлювала межі розселення єврейського населення та заборону проживання на певних територіях та у містах.

Львів

Поява євреїв у Львові сягає княжих часів. У місті князя Лева євреї зайняли південно-східний квартал, що межував з міськими мурами і Руською (українською) дільницею. У Львові проживали дві єврейські громади — міська і передміська.

Життя євреїв середньовічного Львова регламентувалося, з одного боку, королівськими привілеями, які гарантували їм основні права, а з другого боку - магдебурзьким правом, відповідно до якого діяла міська Рада. Відмінності полягали в тому, що король "дозволяв", а місто і католицька церква обмежували дію королівських привілеїв. Кожна з єврейських громад жила відокремлено, мала всі свої інституції, синагогу, лазню, кагал, суд і управу, школи і цехи.

Між мешканцями двох дільниць не було згоди. Проте, коли біда насувалася під мури міста, міська громада приймала своїх братів, як це було в 1648 р. під час облоги Львова військами Б. Хмельницького, і робила це протягом усього XVII ст. Єврейська дільниця міста складалася з двох вулиць. Від вулиці Руської відділяла її міцна брама, яку замикали на ніч як від міста, так і зсередини. Це було необхідне забезпечення перед нападами і погромами. На жаль, в ті часи були вони частими і кривавими.

Найчастіше погроми влаштовували католицькі студенти кафедральної та єзуїтської шкіл. Такі напади від 1631 р. відбувалися щорічно.

Мала площа двох єврейських вулиць призводила до великого скупчення населення. У 1544р. євреї володіли там 28 будинками на правах довільної оренди. Земля під будинками залишалася у власності міста. Постійний наплив нових мешканців приводить до розселення євреїв поза межами гетто викликало незадоволення міщан. Зі збільшенням економічної могутності єврейської громади міська влада розпочала обмеження її прав. Спочатку заборонили роздрібну торгівлю, пізніше обмежили її лише до ярмарків. Поряд з торгівлею серед євреїв було поширене лихварство. Навіть королівська скарбниця не гребувала позичками в єврейських фінансистів. У таких умовах обмеження прав часто залишалися на папері.

На початку XVIII ст. проведено ревізію стану торгівлі і ремесла, яка виявила, що навіть на Ринку багато крамниць належить євреям. Те саме стосувалось і ремісників, зокрема на 8 міських різників припадало 50 євреїв, на 40 кравців - 50, єврейських баришників було 80, лихварів - 30, медиків - 4.

Зародком і осередком єврейської общини були синагога і цвинтар. Синагога могла міститись у будь-якому будинку, а з цвинтарем у середньовічних містах часто виникали проблеми. За стародавнім звичаєм, євреї ніколи не залишають місця, де поховані їх близькі. Патриціат Львова не дозволив євреям мати кладовища в мурах міста, і львівська міська громада мусила користатися з кладовища передміської єврейської громади. Середньовічне право забороняло євреям будувати синагоги, вищі, ніж навколишні будинки, і не дозволяло прикрашати їх зовні. У зв'язку з цим долівка синагоги часто була опущена значно нижче від рівня землі. Синагога служила не тільки домом молитви, там відбувалися всі єврейські зібрання, суд і вибори кагалу. Тут також збиралася громада під час нападів і погромів, коли кожен брав з собою те, що для нього було найдорожче. Вікна синагоги розташовувались досить високо, а брама, окута залізом, була достатньо міцною, щоб витримати атаку ворога.

З часом нову міську синагогу взявся будувати один з найбагатших єврейських купців Ісак Нахманович. Синагога Нахмановича стала надзвичайно популярною й виконувала функції головної міської синагоги. Це привернуло до неї увагу єзуїтів, які саме прибули до Львова і шукали собі місця під храм. Їм вдалося встановити, що ґрунт подвір'я Нахмановича не належав євреям, і добитися в короля декрету про передачу синагоги під костел. Розпочався тривалий процес між єзуїтами, містом і єврейською громадою. Нарешті євреям у 1609 р. (через 20 років) вдалося за великий викуп повернути собі синагогу, а єзуїти побудували свій костел в іншому місці. У 19 столітті велику роль у розвитку міста починають відігравати євреї – лікарі, вчителі, адвокати, журналісти. В цей період єврейська громада своєю чисельністю та впливом була на рівні з польською та українською.

Порада – Особливі відмітки

У середні віки євреї інколи змушували носити певні відмітки: як, наприклад, шапка чи клаптик кольорової тканини. Так само було в арабських країнах. Наявність обов'язкової відмітки в середні віки можна порівняти з використанням зірки Давида нацистами.

Завдання 1

Виконати завдання А Б та В учні зможуть, пригадавши історію середньовічних міст.

Завдання 2

Українське єврейство

Слід роз'яснити учням, що вже з кінця 19 ст., особливо в містах, єврейське населення дедалі більше ставало світським і частково асимілювалося, приймаючи усталений спосіб життя того регіону, де проживали.

Життя на півночі

(с. 8-9)

Гільдії та гроші

Багато упреджень проти євреїв повторюються. Ми не будемо розглядати їх усі в навчальних матеріалах, а зупинимось лише на найбільш стійких. Найстійкіший стереотип щодо євреїв: євреї багаті та жадібні.

Амстердам

Налічуючи 10,000 єврейських мешканців, Амстердам мав найбільшу єврейську громаду у західній Європі в 1700 році. Незвичним було те, що не існувало єврейських гетто. Євреї були відносно вільні в Амстердамі.

Згадуючи в тексті про мову їдиш, варто окремо наголосити на взаємовпливі культур – української та єврейської, адже до наших днів збереглися запозичення з їдиш в українській і навпаки. Це показується на прикладах. Можливо, учні зможуть знайти подальші приклади.

Гетто

Поза Європою, наприклад, у Марокко, були також місця, спеціально відведені для євреїв. Так звані „меллас“. На відміну від гетто, меллас не були ізольованими від навколишнього світу.

Сьогодні слово „гетто“ використовують для позначення так званих „бідних чорних районів“, особливо у Сполучених Штатах. Колись цей термін означав виключно єврейські райони, відведені місцевою владою. Часто ці райони були перенаселені, а мешканці бідували. Перше гетто було створене у 1516 р. у Венеції в районі ливарних цехів. Це похідне від слова „гетто“, що утворене з дієслова „геттаре“ – лити, виплавляти. Гетто існували століттями. Останнє було знищене у 1870 р. у Римі. Коли нацисти прийшли до влади, євреїв знову змусили жити у гетто в незліченних місцях Східної Європи. Десятки тисяч євреїв загинули від голоду і хвороб у гетто в Варшаві та Кракові. На теренах України під час нацистської окупації гітлерівці також створювали єврейські гетто з нестерпними умовами існування, які були самі по собі засобом знищення людей. Такі гетто були створені в Тернополі, Станіславі, Львові, Бершаді, Одесі, Тульчині та в інших містах.

Порада – їдиш

Можна поставити запитання, якими мовами говорять учні, які іншомовні слова стали широковживаними? Розглянути слова чи традиції, їжу чи одяг, запозичені українською культурою з інших. Яку роль у цьому зіграли міграція або Інтернет чи інші сучасні медіа.

Завдання 1

Цей малюнок з німецької антисемітської книжки для дітей 1938 р.

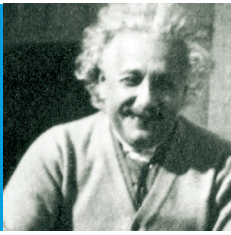
- А** Що євреї багаті.
- Б** У давні часи євреям дозволялося бути лихварями, в той час як християнам – заборонялося. Потім, коли християни прийшли в цей бізнес, вони намагалися дискредитувати своїх конкурентів.
- В** Лише незначний відсоток євреїв зміг здобути освіту, розпочати власну справу та мати свій бізнес. Більша частина єврейського населення залишалася досить бідною і безправною. Наведіть учням статистичні дані про демографію єврейських громад малих містечок, яка підтверджує хибність упредження «усі євреї-багаті». Приклади таких населених пунктів як Монастирище на Черкащині, Шаргород та Тульчин на Вінниччині, Меджибіж на Хмельниччині, де єврейське населення складало понад половину усіх жителів унеможлиблює сприйняття такого упредження як факту.

Завдання 2

На жаль, сьогодні збереглося не так багато пам'яток архітектури чи культури, пов'язаних з єврейськими громадами. У такому разі учні можуть розпитати старожилів про них – де вони знаходилися, як вони виглядали, яка їхня доля. Можливо, в старих фотоальбомах залишилися фотографії таких споруд. Робота над таким проектом допоможе учням зрозуміти важливість збереження історичної спадщини.

У тому випадку, коли виконати таке завдання не видається можливим, запропонуйте учням відшукати у мережі Інтернет матеріали, які стосуються історії єврейських громад в Україні, культури, звичаїв та традицій, взаємного впливу культур. На основі таких матеріалів може бути створено стіннівку чи підготовлено невеличку виставку.

Важливо під час роботи з матеріалами цієї частини наголошувати, що кілька віків історії спільного проживання єврейського та неєврейського населення України не могли не означитися взаємним впливом та переплетінням культур, що можна відстежити у місцевих говірках, особливостях кухні, гуморі т.п.

Боротьба за рівність

(с. 10-11)

Антисемітизм

Походження слова „антисемітизм” можна пояснити кількома реченнями. Термін базується виключно на расових теоріях, які стали особливо популярними у XIX столітті. В ті часи термін „семіти” вживався для позначення людей, які розмовляли семітськими мовами, а саме: арабів та євреїв. Ми ще повернемося до походження терміна „антисемітизм” у частині третій, разом з поясненням терміна „расизм”.

Портрети

Цей розділ включає портрети чотирьох секулярних (світських або нерелігійних) євреїв: Леві Страусс, Сіді Таль, Альберт Ейнштейн та Теодор Герцль. Підписи подають їх коротку біографію. Учням можна запропонувати знайти більше інформації про цих чотирьох осіб.

Сіонізм

Термін „сіонізм” згадується у підписі до портрета Теодора Герцля, але більш детально буде розкритий у частині 2. Для нерелігійного Теодора Герцля антисемітизм став поштовхом до пошуку можливості створення незалежної держави. Але в сіонізмі певну роль відігравали і релігійні мотиви.

Протоколи

Ми повернемося до цієї теми у частині 2, розділі 5 „Просто критика, чи антисемітизм?”. Вплив „Протоколів сіонських мудреців” поза Європою буде розглянуто як частину цієї теми. Перші з цих фальшованих протоколів почали з’являтися на початку минулого сторіччя у Росії, де дискримінація та переслідування євреїв були повсякденним явищем.

Погроми

У 1881-1882 роках в Росії та Україні відбувалися серйозні погроми і багато євреїв змушені були емігрувати. Після цього погроми здійснювалися постійно. За рік до демонстрації в Амстердамі, у 1918, жителі Білорусі вбили 100,000 євреїв. В той час та у 1920 в Росії та Україні було багато погромів.

Завдання 1

Справа Бейліса

- 1А** Загальнополітична криза в Російській імперії сприяла поширенню антисемітизму та російського шовінізму. В країні діяли промонархічні реакційні партії, для яких антисемітизм був однією зі спроб перекласти вину за негаразди у країні на євреїв. Поширенню цієї ідеї сприяла й поява фальшованих «Протоколів сіонських мудреців»
- 1Б** Буржуазні реформи д.п. 19 ст. сприяли появі в Російській імперії нової верстви інтелігенції, котра могла скористатися хай і обмеженими, але наявними демократичними правами і свободами. Відомі письменники, зокрема В.Короленко, юристи стали на захист Бейліса, і інформація про справу набула значного розголосу і викликала протести мислячих громадян. Те, що на захист іудея Бейліса став православний священник О.Глаголев, також відіграло не останню роль у цій справі.

Завдання 2

Протоколи

Завдання може викликати обговорення так званого „світового панування євреїв”. У цьому контексті євреї та Сполучені Штати (Америка) майже ототожнюються. Деякі молоді люди відзначаються сильними антиамериканськими поглядами, що може бути пов’язано з антизахідними чи антиєврейськими настроями. Теорія, що не Аль Каїда, а секретні служби США чи Ізраїлю організували напад на Світовий торговельний центр та Пентагон, продовжує розвиватися. Не рекомендується вдаватися до обговорення з учнями усіх можливих теорій. Натомість, спитайте учнів, звідки вони взяли таку інформацію або чому така теорія до сих пір існує. В той же час не забувайте нагадувати учням, що оманлива віра в світове панування євреїв має дуже давню історію. (див. також: частина 2, стор. 11) Варто обговорити з учнями художні прийоми, використані художником для створення обкладинки. Їх завданням є формування відрази та страху.

>>

Голокост

(с. 12-13)

Враховуючи, що тема Голокосту входить до навчальних програм, варто її розглянути детальніше, оскільки вона доповнює наявні в підручниках матеріали.

Якщо переслідування євреїв розглядалося на попередніх уроках, цей розділ стане коротким повторенням подій для таких учнів. Для інших учнів це буде лише перший крок. У такому разі подіям Голокосту як періоду абсолютного занепаду єврейської історії варто надати більше уваги на уроках історії.

Анна Франк

Цитата з щоденника Анни Франк яскраво показує природу переслідувань та сутність концтаборів. У липні 1942 року дівчина та її родина сховалися від нацистів. У жовтні того ж року вона пише, що англійське радіо передало інформацію про вбивство людей газом. Це є доказом того, що про наявність газових камер було загальновідомо у 1942 р.

Мільйони убивств

Згадуючи про масові вбивства євреїв у Східній Європі, ми хочемо наголосити, що євреїв вбивали не лише у таборах смерті, але ще до Ванзейської конференції, яка відбулася у січні 1942 р. і на якій було прийнято рішення про винищення усіх євреїв у Європі.

Завдання 1

Анна Франк

Наприклад, що Анна Франк писала у своєму щоденнику про вбивства газом, ще коли переховувалася.

Завдання 2

Голокост чи Шоа?

Наприклад: Шоа, бо масове убивство євреїв можна краще передати як „повне винищення“, а не як „жертвоприношення“. Жертвоприношення передбачає, що щось добре повернеться у відповідь.

Завдання 3

Аушвіц – ніколи більше

Нацистська політика була антисемітською та расистською. Антисемітизм інколи вважають окремою формою расизму з певними особливостями.

- А** В Аушвіці євреїв, ромів та синті вбивали через їх походження. Расизм – це вважати, що люди з темнішим кольором шкіри гірші за тебе.
- Б** Наприклад: на постері багато різних людей. Расизм впливає на всіх; це підриває основи суспільства, піддає сумніву цінність людського життя.

Завдання

(с. 14-15)

Мета завдань на цих сторінках – завершити тему. Відповіді до завдання 1 учні можуть знайти в різних розділах. Для завдання 2 можна використовувати ще арабські, грецькі, латинські літери. Це завдання неодмінно викличе труднощі в учнів, адже абетка в івриті менша за українську. Не знаючи особливостей написання слів, деякі учні не зможуть написати власне ім'я. Це завдання має на меті акцентувати увагу учнів на особливостях єврейської культури. Це завдання може стимулювати дискусію про труднощі, які виникають у людей, які змінюючи місце проживання, бажають інтегруватися в інше суспільство.

Запропонуйте учням подумати, як змінюється ім'я Іван у різних мовах. (Жан-французька, Ян-чеська, Джон-англійська, Йоган-німецька).

Дмитро Павличко, поет

(с. 16)

Дмитро Васильович Павличко – український поет, перекладач, громадсько-політичний діяч. Народився 28 вересня 1929 р. в селі Стопчатові на Івано-Франківщині у селянській родині. Від осені 1945 р. по літо 1946 р. був ув'язнений за сфабрикованим сталінськими каральними органами звинуваченням у приналежності до УПА. 1953 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету. Завідував відділом поезії редакції журналу «Жовтень» (нині – «Дзвін»), після переїзду до Києва працював у секретаріаті СПУ. В 1971 – 1978 рр. Д. Павличко редагував журнал «Всесвіт». Перша збірка поезій «Любов і ненависть» з'явилася у 1953 р. Пізніше побачили світ поетичні книги «Моя земля» (1955), «Чорна нитка» (1958). Д. Павличко – один з організаторів Народного Руху України, Демократичної партії України, перший голова Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка.

Під час роботи з уривком вірша Д.Павличка варто розказати учням про замовчування трагедії Бабиного Яру в радянський час, коли комуністичне керівництво забороняло будь-яку інформацію про Голокост, а усіх жертв трагедії-євреїв йменувало «радянськими громадянами» та забороняло вказувати на пам'ятних знаках національну належність загиблих. Це було проявом державного антисемітизму як наслідок політичного протистояння з державою Ізраїль.

За наявності часу можна запропонувати учням прочитати уривок з відомого вірша російського поета Євгенія Євтушенка «Бабин Яр» та порівняти його зі змістом наведеного вірша Д. Павличка.

Частина 2

Антисемітизм – вічна боротьба?

Друга частина розпочинається з впливу Голокосту на повоєнну історію та розглядає сучасні антисемітські заяви, включаючи заперечення Голокосту. Побіжно згадується неонацизм та вплив ізраїльсько-палестинського конфлікту на антисемітизм у Європі. Завдання спрямовані на те, щоб навчити учнів оцінювати, коли слова чи точка зору є антисемітськими. Увага повертається також до впливу Голокосту на післявоєнну історію світу, зокрема, створення Загальної декларації прав людини.

Завдання

- 1 Учні можуть на основі двох прикладів довести, що антисемітизм є давнім явищем.
- 2 На основі прикладів учні можуть розповісти, що сталося з тими, хто пережив Голокост, та який вибір постав перед ними.
- 3 Учні можуть пояснити зв'язок між Голокостом та Загальною декларацією прав людини.
- 4 Учні впізнають та пояснюють неонацистські символи; пояснюють, чому деякі молоді люди носять ці символи і які щодо цього є заперечення.
- 5 Учні можуть спростовувати антисемітські заяви неонацистів, зокрема, заперечення Голокосту.
- 6 Учні можуть записати одну спільну та одну відмінну рису між Голокостом та іншими геноцидами.
- 7 Учні за допомогою термінів „19 століття” та „антисемітизм” у двох реченнях можуть пояснити, що таке сіонізм.
- 8 Учні можуть пояснити, чому 1948 рік є дуже важливим в історії Близького Сходу.
- 9 Учні здатні розрізнати критику Ізраїлю та антисемітизм.
- 10 Учні можуть пояснити, що в основі конфлікту між Ізраїлем та палестинцями – територіальні претензії.

Основні поняття

Антисемітизм/Загальна декларація прав людини/Геноцид/Голокост/Ізраїль/Міжнародний суд /Неонацисти/Палестина/Сіонізм/Трибунал

Якщо Ви не використовували частину 1 і хочете розглянути з класом тему, що стосується сучасного антисемітизму, спочатку варто зупинитися на таких розділах теми 1:

- Хто є євреєм? Ідентичність та міграція. (розділ 1 та завдання);
- Будівлі та місця, пов'язані з юдаїзмом (розділ 4, завдання 1);

Ці теми та завдання допоможуть краще зрозуміти що означає „бути євреєм”.

Після Голокосту. Повернення до життя

(с. 2-3)

Історії Фріди Менко, котра вижила в Аушвіці, та Антона-Мойсея Хацкелевича Райсфельда показують, яке значення мало переслідування євреїв особисто для конкретної людини та які наслідки з цього впливали. В своїй історії Фріда Менко згадує повоєнний антисемітизм, хоча й не використовує цього терміна. Її досвід при поверненні додому не унікальний – ті, хто пережив концтабори, зазвичай мали докласти величезних зусиль, щоб повернути свою власність.

Історія Антона-Мойсея Хацкелевича Райсфельда демонструє, крім труднощів післявоєнного «повернення до життя», страхіття радянської системи, що очікували на людей, які поверталися з нацистської неволі. На них часто чекали не розуміння і сприяння якнайшвидшій адаптації, а сталінські табори, заслання та роки переслідування і цькувань.

Завдання 1

- A** Стати євреєм
Багатьом євреям у Західній Європі на той час громадянство та належність до загальнокультурного життя країни були не менш важливими для власної ідентичності, ніж належність до єврейства.
- B** Додому?
Серед наведених причин можуть бути бажання повернутися на Землю предків, жити у звичному культурному контексті, небажання постійно згадувати місце трагедії, т.ін.
- B** Холодний прийом.
Домівки багатьох євреїв були пограбовані чи зайняті іншими людьми, дехто з котрих був безпосередньо причетним до трагічних подій, пов'язаних з убивством євреїв.
Тут немає єдиної відповіді. Учні можуть згадати, що люди реагували таким чином, бо не розуміли, що трапилося з євреями; в них було багато своїх проблем, адже вони теж жили в страху і страждали; йшла повоєнна відбудова і досвід євреїв їм був нецікавий; антисемітизм не зник після війни...

Ніколи більше

(с. 4-5)

Справа Ейхмана стала темою новин у всіх країнах та вплинула на думку людей про Другу світову війну і Голокост. Багато уваги приділялося тому, що траплялося під час переслідування євреїв та як це все могло трапитися. Це був прорив у загальному мовчанні про переслідування євреїв.

Порада – Ейхман

Розкриття теми можна почати з того, як Ейхмана було „викрадено” з Аргентини ізраїльськими спецслужбами, щоб його можна було судити в Ізраїлі.

Завдання 1

Декларація

- А** Права людини були записані, щоб спробувати запобігти таким жахливим подіям, як Голокост.
- Б** «Загальна» означає, що вона діє в усьому світі.

Завдання 2

Права людини

Приклади інших прав людини: право на життя, право на притулок від небезпеки в іншій країні, право на власність, право не бути пограбованим.

Завдання 3

Це нелегке питання. Антисемітизм впливає не тільки на євреїв, але й на всіх людей. Коли ти дискримінуєш якусь групу – ти ставиш під загрозу усе суспільство і втягуєш усіх. Це стосується не лише антисемітизму, але й усіх форм расизму.

Завдання 4

Трибунал

Так, бо це зупиняє людей від співучасті у геноциді. Ні, бо геноциди досі трапляються. Останній приклад – геноцид у Дарфурі (Судан).

За наявності часу можна запропонувати виконати це завдання за методом „Шкала думок” чи „Займи власну позицію”. Це дасть змогу почути більше думок та змінити власну позицію в разі більшої переконливості протилежної сторони. (Див. розділ «Методичні рекомендації з організації інтерактивної роботи в групах»)

Завдання 5

Злочини проти людяності заперечують рівність людей та основні права і свободи, проголошені Загальною декларацією прав людини.

Наскільки далеко сягає свобода слова?

(с. 6-7)

У цьому розділі ми приділяємо увагу, з одного боку, відродженню єврейської культури, а з іншого – давніх і нових міфів про євреїв та ролі праворадикальних груп сьогодні.

Порада – в твоїй місцевості

Обговорюючи спроби відновити єврейське культурне життя після Другої світової війни, можна повернутися до завдання у частині 1 (стор. 9, вправа 2), в якій учням пропонувалося пошукати місця, пов'язані з євреями чи юдаїзмом у своїй місцевості.

Завдання 1

Антисемітизм

Упередженість, а часто й нетерпимість щодо євреїв існує тривалий час. Наприклад, у середні віки євреїв звинуватили у поширенні чуми. У 1929 – в економічній кризі.

Завдання 2

Сучасні групи скінхедів багато у чому повторюють ідеї нацизму – виступають за „чистоту раси”, закликають до вислання „меншшартісних” народів, пропагують необхідність дискримінації, часто влаштовують побиття іноземців чи представників інших націй.

Завдання 3

Активізація руху скінхедів та ультраправих угруповань, що часто використовують нацистську символіку, болісно ранить пам'ять тих, хто пережив трагедію війни, відчуває повагу до покоління, яке захищало Вітчизну. Прихильники цих рухів часто забувають, що в роки Другої світової війни слов'яни також розглядалися нацистами як „меншшартісні народи”.

Ізраїль: сподівання на єврейську державу

(с. 8-9)

Конфлікт на Близькому Сході є постійною темою новин і часто призводить до дискусій, в яких чується антисемітські заяви. Тому ми вирішили приділити цій проблемі окрему увагу в 2-гій частині навчальних матеріалів. У нижчезазначених порадах ми подаємо наші пропозиції до розгляду цього конфлікту. Два наступні розділи тісно пов'язані, тому і розглядати їх будемо разом.

Історію держави Ізраїль та конфлікт на Близькому Сході не можна висвітлити на кількох сторінках. Ми обмежуємося поясненням поняття „сіонізм” та подій 1948 року. Важливим є те, що Ізраїль – молода держава і майже усі мешканці її є дітьми єврейських іммігрантів. Потрібно окремо наголосити, що мешканці Ізраїлю дуже різні і їх імміграція до Ізраїлю була зумовлена як релігійними переконаннями, так і втечею від антисемітизму.

Також важливо підкреслити, що більшість євреїв живе поза межами Ізраїлю. Ця інформація буде важливою для наступного розділу, який висвітлює питання зв'язку між критикою політики Ізраїлю та антисемітизмом. Розділи 4 та 5 НЕ підходять для викладання історії близькосхідного конфлікту.

Порада – Обговорення конфлікту між Ізраїлем та палестинцями

Бесіда про антисемітизм часто переходить в розмову про конфлікт між Ізраїлем та палестинцями (і навпаки). Це є проблемою, якщо результатом стає виправдання антисемітизму чи бачення його „відносності”: „Якби Ізраїль так не діяв, євреїв би так не ненавиділи.” Це твердження можна порівняти з антисемітизмом минулого, коли євреїв звинувачували у чумі, комунізмі, ранньому капіталізмі. Тепер їх звинувачують у конфлікті на Близькому Сході і бачать у них не цапа-відбувайла, а „таємну силу”.

Можна приділити окрему увагу обговоренню в класі таких питань:

- 1 Чому так багато уваги надається конфлікту у медіа?
- 2 Коли ти відчуваєш свою „втягненість” у конфлікт у будь-якій точці Землі?
- 3 Чому деякі люди хочуть скинути провину на одну сторону (ізраїльтяни, палестинці, мусульмани, євреї)? І чому це не вдається?
- 4 Чому можна висловлювати критику на адресу ізраїльських політиків, але не можна використовувати тему конфлікту для поширення антисемітських висловлювань?
Тут можна розпочинати з завдання 1Б на стор. 11, де запитується, чи часто трапляється, що усіх людей винуватять за те, що роблять деякі представники їхньої групи.

Завдання 1

- А Через три роки, у 1948 р.

Завдання 2

Полікультурність

Ізраїль є полікультурним суспільством, бо багато іммігрантів з усього світу оселилися там. За дуже стислий термін вони прибули з Європи, СРСР, країн Близького Сходу, США...Усі вони привезли з собою елементи культур їхніх країн.

Завдання 3

Листівка

У 70-ті роки 20 ст. Радянський Союз вороже ставився до політики Ізраїлю, що позначилося і на висвітленні подій того часу у радянських ЗМІ. Пропагандистські джерела часто порівнювали політику держави Ізраїль з нацизмом, що відображено і у наведеній листівці.

Просто критика чи антисемітизм?

(с. 10-11)

Завдання 1

Тому що більшість євреїв живуть поза Ізраїлем. Та й не всі єврейські жителі Ізраїлю згодні з політикою їхнього уряду. Подібну ситуацію можна спостерігати і стосовно інших країн. Так, наприклад, в радянські часи усі американські громадяни сприймалися вороже і з підозрою, внаслідок "холодної війни".

Завдання 2

Державна політика СРСР

Варто розказати учням про прийоми, якими користується пропаганда, та попросити учнів провести відповідні паралелі між подібними карикатурами та зображеннями, що містяться на сторінках частин 1 та 2.

Завдання 3

Можна попросити учнів виконати завдання самостійно, або в групі. Разом вони, напевно, знайдуть більше аргументів за зняття карикатури з Інтернет сайту.

- A** Глобус у формі яблука та черв'як з обличчям, що поїдає це яблуко зсередини.

У класі поясніть учням відмінності між карикатурами, які перебільшують зовнішні чи внутрішні риси певної особи, та карикатурами, які використовують стереотипи про цілу групу людей. Євреї як змії чи дракони (тварини, що символізують диявола, хитрість та зрадливість) – це старі антисемітські символи. Не існує таких зображень інших лідерів.

Амал і Оделія

(с. 12-13)

Історія Амал і Оделії розвивається в Єрусалимі, але їх дружба також символізує певні речі поза цим контекстом. У даному випадку, це дружба між двома людьми з дуже різним походженням, котрі мають багато упереджень стосовно одна одної. Учні мають подумати, чи така дружба реально можлива. Знову спливає знання історії та подій 1948 року. Цей рік був дуже важливим для обох родин.

Завдання 1

- A** Амал вважає, що 1948 рік був дуже важким часом для палестинців. У новій державі, Ізраїлі, не було місця для арабської історії.
- B** З 1948 року життя євреїв стало важчим. Наприклад, у Марокко. Тому дідусь та бабуся Оделії змушені були втікати. Вони виїхали до Ізраїлю.

Завдання 2

Існують різні традиції та зразки поведінки у ставленні, наприклад, до своїх батьків. Різні мови можуть також заважати спілкуванню. Шукаючи спільне та відмінне, можна краще зрозуміти походження і культуру один одного.

Завдання

(с. 14-15)

Завдання 1

Антисемітизм – вічна боротьба?

Тут учні мають переглянути усі пройдені розділи. Можна керувати їхньою роботою, ставлячи запитання: Яке завдання було найцікавішим? Що тебе здивувало? Що було найважчим? Які твої питання залишилися без відповіді?

Завдання 2

День пам'яті

Назва «Аушвіц» з'являється у матеріалах кілька разів. Можливо, що перед дискусією доречно буде узагальнити знання учнів, зробити самому невеличку розповідь чи задати випереджальне завдання учням знайти більш детальну інформацію про цей табір, щоб поглибити дискусію.

Варто нагадати учням про День пам'яті жертв Бабиного Яру, що відмічається 28 вересня, а також День пам'яті жертв Голодомору, що відмічається запалюванням свічок четвертої суботи листопада. У Вірменії День пам'яті жертв геноциду відмічають 24 квітня.

Завдання 3

Вандалізм

Паплюжать не лише єврейські могили. Це фото показує свастику на ісламській могилі. Мусульмани також стають мішенню праворадикальних чи расистських угруповань. Хлопець відчищає могильну плиту.

Джерела толерантності

(с. 16)

Тут можна заохотити дітей попрацювати в Інтернеті та знайти докладнішу інформацію про табір, його засади та шляхи роботи.

Адреса офіційної сторінки табору:

<http://www.tolerspace.org.ua/Dety2.htm>

Можна також розказати учням про сам табір. Підлітки різних національностей живуть там разом та мають можливість представити усім власний народ і його культуру, влаштовуючи національні дні. Так у таборі проводяться дні російської, молдавської, грецької, єврейської, вірменської, кримсько-татарської культури. Запитайте учнів, який з цих днів вони хотіли б відвідати і чому? Які запитання могли б задати учасникам табору? Обговоріть: які зміни у світогляді підлітків-учасників табору відбуваються? Як може змінюватися їхнє ставлення до представників національних меншин України?

В класі можна подумати над тим, яким чином організувати такі дні, які заходи провести, які елементи будуть обов'язковими, разом створити програму.

За наявності часу можна провести такі дні національних культур, представляючи культури, до яких належать учні чи які поширені у Вашій місцевості тощо.

Якщо учні виявляють зацікавленість до подальшого вивчення культурного розмаїття України, запропонуйте бажаним взяти участь у малому проєкті «Хто твої сусіди», який розроблений Асоціацією «Нова Доба». Проєкт передбачає вивчення історії, культури, традицій представників національних меншин, що проживають у даній місцевості та підготовку невеликої виставки, яка представить результати дослідження місцевій громаді.

Частина 3

Упередження. You 2?

Ця частина заснована на розповідях 10 молодих людей про власний досвід з дискримінацією та упередженнями. Розкривається походження та наслідки різноманітних упереджень та виявів дискримінації, а також можливі шляхи реакції на них. Учням дається можливість навести власний досвід. Крім того, тут з'являється можливість побачити спільне та відмінне між явищами антисемітизму, дискримінації та расизму. Учні мають задуматися над поняттями „упередження”, „дискримінація”, „цап-відбувайло”, „повага” та дослідити, які шляхи боротьби з дискримінацією є найбільш ефективними.

Завдання спрямовані на покращення загальної атмосфери в класі. В розділах є багато особистих питань. Наприклад, з самого початку учнів просять розповісти про своє ім'я. Які з цих завдань обговорювати на загал, а які в малих групах – вирішувати Вам. Це не завжди окремо вказано, але ми сподіваємося, що особливо в цій частині учні будуть часто працювати в групах, зокрема з тими однокласниками, з якими вони навряд чи працювали б за власним бажанням. Спостереження за такою співпрацею, а також за аспектами, які є для учнів новими і можуть мати освітній вплив, є передумовою успішності проекту. Ви як учитель маєте самі вирішувати, як розподілити на це час та як організувати учнів.

Завдання

- 1 Учні можуть своїми словами пояснити, що таке упередження і звідки вони постають.
- 2 Учні можуть пояснити, що таке антисемітизм.
- 3 Учні здатні критично ставитися до власних стереотипів та упереджень.
- 4 Учні можуть розповідати про власний чи опосередкований досвід дискримінації.
- 5 Учні можуть надати приклади та спростування упереджень у власному середовищі (проти гомосексуалів, мусульман і т.д.).
- 6 Учні на основі прикладів можуть розкрити вплив упереджень на особисте та соціальне життя людини.
- 7 Учні можуть пояснити, як спрацьовує принцип „цап-відбувайло”.
- 8 Учні можуть пояснити, що таке групове мислення на прикладі власного оточення.
- 9 Серед наведених прикладів учні можуть визначити, чи серед них має місце дискримінація.
- 10 Учні дізнаються про шляхи реакції на дискримінацію та випробовують їх.

Основні поняття

Антисемітизм
Гомофобія
Дискримінація
Расизм
Упередження
Цап-відбувайло

Що в імені мені твоєму?

(с. 2-3)

Кожен знає щось про своє ім'я. Учні розмовляють про це один з одним. Через ім'я часто можна дізнатися щось про персональну історію людини. Це альтернативний спосіб краще взнати один одного. Безумовно, Ваш власний приклад зробить урок більш цікавим, а учням буде легше продовжувати розмову. Якщо необхідно, можна домовитися називати кожного тим іменем, яким він хоче, щоб його називали.

Завдання

Твоє ім'я

Альтернативний спосіб. Учні можуть зробити це завдання на заздалегідь підготовлених картках з запитаннями. Попросіть учнів показати свою картку ще, скажімо, семи іншим учням. Потім вони можуть ставити один одному питання. Зрештою, учні по черзі розповідатимуть, що вони знають про імена когось у класі. Автор картки може додавати до відповіді за необхідності.

Завдання 1

До яких груп ти належиш?

Тут можна нагадати учням, що вони можуть також бути членами спортивних клубів, музичних груп, фанами музичних напрямів, учнями шкільного класу. Впевніться, що учні обмінялися відповідями, або на завершення запитайте, хто хоче розповісти про своє завдання.

Нетолерантність: удар у відповідь

(с. 4-5)

У цьому розділі учні дізнаються, що таке дискримінація. Тут згадано особисті історії. Досвід Тамари та Сари – більш конкретний. Інформація про антирасистську демонстрацію в Києві свідчить про можливість групової діяльності проти расизму. Є змога подискутувати про індивідуальне та суспільне протистояння дискримінації та роль держави в забезпеченні спокою.

Порада – Реакція учнів

Реакція учнів на описані події великою мірою залежатиме від складу класу. Не допустіть, щоб розмова стосувалася лише якогось одного аспекту дискримінації. Особливо, коли у класі є представники національних меншин. Нехай учні зрозуміють, що дискримінація може стосуватися будь-кого, хто знаходиться у "меншості".

Порада – Що таке дискримінація?

Взагалі-то, дискримінація означає всього-на-всього „розрізнення“. Проте в реальності слово має негативне значення. На початку розмови запитайте про асоціації учнів з цим словом – вони будуть також негативними. Цей комплекс уроків зосереджено саме на цьому значенні терміна.

Завдання 2

Реакція

Під час виконання учнями цих завдань слід наголошувати на тому, що негідні вчинки обов'язково мають дістати оцінку та бути припинені. Проте у будь-якому випадку у цих конфліктних ситуаціях неприпустимими будуть грубість чи образи «у відповідь». Відповідь має бути правомірною. Обговоріть з учнями, яким чином можна захистити себе.

Завдання 3

Дискримінація?

Щоб чітко показати, де дискримінація має місце, можна розділити дошку на дві колонки: „немає дискримінації“ та „дискримінація“. В першій колонці запишете поважні причини (прийшов на роботу неохайно вдягнений чи з цигаркою), а у другій – надумані причини (колір шкіри, походження, акцент). Якщо працевлаштування для учнів не актуальне, нехай самі придумують ситуації.

А тобі слабо?

(с. 6-7)

Темами цього розділу є антисемітизм та гомофобія. Сара та Юк набули негативного досвіду в школі. У випадку Сари школа втрутилась. У випадку Юка – ні. Історії Ігоря та Саші стосуються повсякденного, позашкільного їх досвіду в Україні.

Гомосексуальність

Тема гомосексуальності є дуже емоційною, особливо для хлопців. Запитайте, чи учні усвідомлюють, що дівчата чи жінки також можуть бути гомосексуальними.

Проблеми сексуальності доцільно розглядати з учнями, порадившись попередньо з батьками. Зауважте, що, можливо, батьки старшокласників більше, ніж їхні діти, потребують відповідної інформації, оскільки тривалий час такі питання не були предметом обговорення у школі. Вчителів також варто ознайомитися з додатковою літературою, аби бути готовим до “несподіваних” запитань.

Упередження та страх

Подане визначення гомофобії настановує на подальшу дискусію, згадуючи поняття упередження і страху. Запитайте учнів, чи знають вони про упередження щодо геїв, та чому ці упередження неправомірні.

Порада – Роль школи

В історіях Сари та Юка явно зазначено роль школи. Здається, що підтримка однокласників та школи дуже важлива. Запитайте в учнів, що вони можуть зробити самі чи разом зі шкільним колективом, щоб такі молоді люди, як Сара, Юк, Ігор чи Саша, не почували себе ізольовано чи не зазнавали образ та дискримінації.

Завдання 1

Працюючи з цим завданням, запропонуйте учням пояснити поняття «Свобода совісті»/«Свобода віросповідання».

Завдання 2

Під час обговорення, скоріш за все, «сплинуть» певні стереотипи та упередження щодо гомосексуалів та лесбійок. Варто подбати про добір інформації, яка спростовуватиме такі уявлення. Також потрібно наголошувати на тому, що згідно із Загальною декларацією прав людини усі люди мають рівні права. Розкажіть про європейське законодавство щодо заборони дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації.

Завдання 3

Як щодо тебе?

Думати про свою поведінку чи поведінку інших є справою учнів. Можливо, це завдання як дратівливе варто запропонувати як домашнє. Якщо ж воно може бути виконане в класі, то разом учні визначають шляхи реакції або дії у відповідь. Завдання побудовано таким чином, що учням не обов'язково потрібно розповідати про власний досвід боротьби з дискримінацією. Пам'ятайте, що деякі учні все одно робитимуть завдання приватно.

Варіант проведення вправи з завдання 3

Крок 1 - Усі учні детально описують ситуацію на аркуші паперу. Що сталося, як відреагували інші, що б вони хотіли зробити інакше. Якщо необхідно, зробіть картки з завданням та дайте їх учням заповнити.

Крок 2 - Аркуші чи картки складаються та збираються в шапку чи сумку.

Крок 3 - По черзі кожен бере чужий аркуш паперу з сумки. Усі читають, що написано на цьому папірці.

Крок 4 - Кожен учень розповідає історію з аркуша, наче це сталося з ним самим.

Крок 5 - Ви просите учнів прокоментувати: яка історія вразила найбільше і чому? Чи вони згодні з реакцією інших людей? Чи можна було діяти інакше?

Поглиблення завдання

З класом оберіть кілька ситуацій та розіграйте їх у групах з чотирьох осіб. Потрібно визначитися з розподілом ролей та початком і закінченням ситуації. За можливості, можна розіграти також альтернативні шляхи вирішення проблеми (дії чи реакції).

Виконання

Запитайте думку учнів. Якщо вони пропонують інші шляхи розв'язання проблеми, їх можна теж інсценувати. Це можна доручити тому, хто вигадав інший шлях.

Рефлексія

Запитайте “акторів” ще раз, як вони почувалися, відтворюючи ситуацію. Як вони себе почували, коли просто дивилися, були жертвою чи виконавцем.

Рома та синті в Європі – до кращого майбутнього

(с. 8-9)

Розпочинати розгляд цієї теми варто після додаткової підготовки. Вчителеві потрібно опрацювати інформацію, що стосується історії ромів, їх традицій та звичаїв, мистецтва тощо. Культура ромів має певні відмінності в різних регіонах, вона також зазнала впливів. Працюючи з темою, вчителеві варто робити невеликі історичні екскурси задля формування розуміння того, що ромська складова є невід’ємною складовою полікультурної української історії. Так, варто згадати, що роми з’явилися на території Великого князівства Литовського ще у 15 ст. За часів козацтва вони приймалися до війська. Ромські ковалі, продавці коней, музиканти стали частиною українського повсякденного життя.

Можливо, потрібно згадати представників ромів-відомих людей. Роми вважають представниками свого етносу відому французьку письменницю Жорж Санд, зірку світового кіно Чарлі Чапліна, лауреатку Нобелівської премії «За діяльність та допомогу стражденній людині» Матір Терезу.

Учитель має наголосити на тому, що причиною більшості наявних стереотипів щодо ромів є незнання історії та культури цього народу.

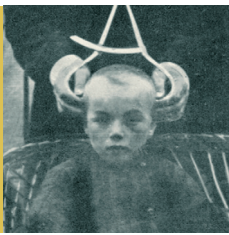
Нагадайте учням, що упереджене ставлення до ромів спричинило їх переслідування у Третью Рейху, наслідком чого стало вбивство близько 90 тис. ромів у роки Другої світової війни.

Цигани

Цигани – узагальнююча назва близько 80 етнічних груп, об’єднаних спільним походженням та визнанням “циганського закону”. Самоназви найбільших груп – рома, синті, мугат, калос, лом та інше. Деякі цигани втратили оригінальні самоназви в процесі асиміляції та переслідувань. Єдиної самоназви немає, хоча тепер пропонується вживати термін “романі”. Сьогодні цигани живуть у багатьох країнах Європи, Передньої та Південної Азії, Північній Африці, Північній та Південній Америці та в Австралії. Чисельність за різними оцінками коливається від 2,5 до 8 чи навіть 10-12 млн. осіб.

Завдання 3

Завдання 3 варто запропонувати учням як випереджальне. Інформація, зібрана учнями, може бути доповнена вчителем.

Чи справді існують різні раси?

(с. 10-11)

Цей розділ має на меті пояснення таких складних термінів, як „расизм” та „антисемітизм”. Слово „раса” залишилося в побутовому вжитку, хоча вчені його майже не використовують. Ми поміщаємо слово „раса” в історичний контекст. Ми також пояснюємо, що тривалий час поділ на раси був основою для расизму.

Завдання 1

Не існує способу поділити всіх на „раси”, адже є так багато „змішаних” типів. Проте, більш важливим є питання, навіщо це робити? Чи додає це знань? Подумайте лишень про політику сегрегації в Південній Африці, США чи нацистській Німеччині.

Завдання 2

Зосередьтеся на расизмі та антисемітизмі.

Учні мають вживати терміни „расизм”, „антисемітизм” та „дискримінація” на основі фото. Ці терміни взаємозалежні: расизм та антисемітизм поєднуються з дискримінацією.

Може виникнути питання з банером 'Coexist'. Літери у слові замінені символами ісламу, юдаїзму та християнства. А саме слово означає „співіснувати”.

Як з цим боротися?

(с. 12-13)

Розділ спрямований на групову роботу учнів у класі, включаючи дітей, які б навряд чи працювали разом за інших обставин. Фото трьох молодих людей показує, що очікується від учнів у другому завданні: створити позитивну фотокартку разом.

Порада – Завжди дій

У класі обговоріть слова Каріми: „Завжди потрібно щось робити проти дискримінації”. Чи ви згодні, що завжди потрібно давати відсіч расистським висловлюванням?

Завдання 1

Позитив

Заохотьте учнів розпитати інших про їхні позитивні якості. Вони мають записати власні якості та подумати, чи інші бачать у них ті самі якості, що й вони самі у собі.

Завдання 2

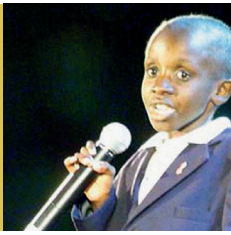
Роби, як вони

Учні фотографують один одного. Роздрукуйте фото та розвісьте їх – вийде галерея позитивних якостей у класі.

Завдання 3

Що ти робитимеш?

Завдання для групової роботи. Впевніться, що учні зосереджені на досяжних цілях. Попросіть їх презентувати свої плани та запитайте клас, чи вбачають вони необхідність у вирішенні цієї проблеми? Яким чином, на їхню думку, група виконала завдання? Якщо маєте достатньо часу – нехай учні справді втілять свої проекти в життя.

Завдання

(с. 14-15)

Завдання 1

Боротьба за права

Учні, котрі вже виконали решту завдань, можуть починати роботу над даним завданням. Зрештою, запитайте учнів, кого не вистачає у завданні і про кого ще вони знають.

- 1 Рігоберта Менху – Гватемала
У 1992 році отримала Нобелівську премію миру за боротьбу за рівні права індіанців у Гватемалі.
- 2 Генерал П. Григоренко – Радянська Україна
Петро Григоренко, радянський військовий генерал, учасник дисидентського руху.
- 3 Роза Паркс – США
Роза Лі Паркс – американська громадська діячка, започаткувала рух за права чорношкірих у США. В 1955 році чорношкіра швея з Алабами відмовилася поступитися місцем білому у транспорті, за що була оштрафована. Верховний суд США, зіштовхнувшись з небаченим громадським осудом та рухом на підтримку Р.Паркс, скасував расову дискримінацію в країні.
- 4 Наваль ель Саадаві – Єгипет
Письменниця з Єгипту, що виступає за рівні права чоловіків і жінок в ісламському світі. За свої твори, присвячені цій проблемі, була засуджена до ув'язнення.
- 5 Нкосі Джонсон – Південна Африка
Нкосі Джонсон з Південно-Африканської Республіки був посмертно нагороджений у 2005 році Дитячою премією миру. Хлопчик боровся за права дітей, хворих на ВІЛ/СНІД. 2001-го у 12 років він помер від СНІДу.
- 6 Анг Сан Суу Куї – Бірма (М'янма)
Лідер Національної ліги на підтримку демократії у М'янмі, яка неодноразово арештовувалася за свою правозахисну діяльність.

Кампанії з протидії. А ти?

(с. 16)

Завдання 2

Обговорюючи з учнями проблему дискримінації в сучасному суспільстві, потрібно наголосити на тому, що сьогодні існує ряд міжнародних правових актів про заборону дискримінації, зокрема ратифікованих Україною.

Прикладом таких міжнародних документів є Загальна декларація прав людини (1948 р.), Європейська конвенція з прав людини (1950 р.), Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1992 р.), Європейська конвенція про громадянство (1997 р.), Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод Про загальну заборону дискримінації (2000 р.) тощо.

У міжнародних конвенціях з прав людини передбачається, що країна, що ратифікувала їх, зобов'язана шанувати і забезпечити всім людям, що знаходяться на її території й у межах її юрисдикції, права людини без будь-яких розходжень, таких як раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні або інші погляди, національне або соціальне походження, власність, народження або інший статус.

За допомогою цих уроків ми маємо надати учням уявлення про антисемітизм, упередження та дискримінацію. Обговорення цих тем у класі може викликати упереджені коментарі чи неадекватну поведінку. Інколи це викликано особистими переживаннями. Для багатьох учителів та учнів ці моменти є важкими, і вони не завжди знають, як реагувати в такій ситуації. Проте проведення уроків про упередження і в той же час ігнорування упереджень та нетерпимості в класі не мало б сенсу. В такому разі, Ви маєте приділити цьому увагу.

Більшість учителів мають свої способи протидії упередженням та дискримінації, які, загалом, спрацьовують. У порадах у цій книжці Ви можете подивитися, чи є більш підходящі способи реагувати на упередження та неадекватну поведінку учнів.

Пошук підтримки

Впевніться, що колеги та керівництво школи знають про Вашу роботу з цими навчальними матеріалами. Переконайтеся, що маєте підтримку, та, за можливості, працюйте разом з іншими, розкриваючи теми розділів у різних дисциплінах одночасно.

Записати правила

Багато шкіл уже мають правила поведінки у спілкуванні з іншими людьми. Якщо необхідно, разом з класом складіть правила проведення дискусії: дозволяти виступаючому закінчити висловлювання, неприпустимість особистих образ чи використання лайливих слів тощо. Заохочуйте учнів відповідати не лише висловлюючи власну думку, а й ставлячи додаткові запитання іншим учням.

Завжди дійте у відповідь

Якщо Ви непевні, як краще відреагувати, не поспішайте. Також можливо обговорити це з колегами. Проте дайте учням зрозуміти, що Ви почули коментар і що Ви до цього повернетесь. Таким чином, завжди відповідайте, навіть якщо це буде не миттєва реакція. Сприймайте усі вислови серйозно, навіть розуміючи, що деякі учні можуть вигукувати їх просто, щоб привернути увагу. Встановіть межу і не приймайте чогось на зразок: „Я можу казати, що захочу, чи не так?“

Виправляти один одного

Заохочуйте учнів виправляти один одного. Самі при цьому дотримуйтеся ролі посередника. Впевніться, що під час обговорення тем з навчальних матеріалів вони спершу висловлюють свої думки та обмінюються ними, а вже потім чують Ваші.

Відділяйте емоції

Суперечки виникають через відмінність поглядів, але також і через емоційне ставлення до предмета розмови та взаємовідносини між учнями. Це потрібно відділяти та виокремлювати. Наприклад, емоційне ставлення можна підкреслити, сказавши щось на зразок: „Я бачу, що це тебе дратує“.

Обговорюйте з

учнями причини їхніх коментарів: щоб образити, щоб шокувати, чи це справді їх внесок в обговорення. Якщо необхідно, нагадуйте учням про правила ведення дискусії. До речі, деякі коментарі є протизаконними, наприклад, умисна образа груп людей.

Розмежування фактів та точок зору

Неможливо обговорювати щось на пустому місці. Бесіда потребує інформації. Учні часто не бачать різниці між фактом та точкою зору. За цим важливо слідкувати. Завжди стежте, на чому базується висловлювання: на фактах, чи на чийсь думці (і звідки та думка походить).

Реакція на дискримінацію по стадіях

Завжди реагуйте на образливі вислови чи поведінку учнів, навіть коли це надто важко. Адже саме вчителі можуть і мають вказувати учням на неприйнятну поведінку. Це важливо і для конкретного учня, і для решти, бо вони побачать, що Ви намагаєтеся створити сприятливу атмосферу.

Дана модель є відображенням зваженого та дієвого підходу.

- 1 Встановіть межу. Учень має зрозуміти, коли він її переступив. Якщо учень викрикує „Я покажу тому.гаду!“, він має знати, що йому цього не подарують.
- 2 Попросіть пояснення. Ви маєте точно знати, що учень мав на увазі. Можливо, це мало бути просто „жартом“.
- 3 Дайте можливість відповісти. Нехай учень пояснить, що вивело його з себе і чому він так зреагував. Учень не завжди розуміє, чи справедливо його сварять. Дайте йому шанс пояснити, чому він вважає це несправедливим.
- 4 СУЗ: Слухайте. Узагальнюйте. Запитуйте. Учні казатимуть про речі, які дратують їх найбільше. Слухайте та впевніться, що правильно зрозуміли їх, узагальнивши сказане: „Отже, тебе дратує Н., бо він назвав тебе....“. Поставте додаткові запитання, щоб в'яяснити, чи не стоїть за цим ще чогось (відносини з учнями чи учителем).
- 5 Відповідь. Після слухання, узагальнення та запитань покажіть, що Ви зрозуміли ситуацію, але поясніть, що не будете терпіти такої поведінки і чому.
- 6 Попередьте про наслідки. Чітко роз'ясніть, які наслідки така поведінка матиме, якщо повториться.
- 7 Виконуйте покарання. Якщо наслідки були пояснені, будьте послідовними. Якщо Ви сказали, що виженете з класу чи зателефонуєте батькам, охороні, міліції – зробіть це.

Методичні рекомендації з організації інтерактивної роботи в групах

Робота в малих групах

Робота в малих групах дозволяє учням набути навиків, які необхідні для спілкування та співпраці. Вона стимулює командну роботу. Ідеї, які виникають в групі, допомагають учасникам та учасницям бути корисними одне одному. Висловлення думок допомагає їм відчувати власні можливості та зміцнити їх.

Порядок проведення:

- Вчитель об'єднує учнів у малі групи, розподіляє завдання між групами.
- Вони повинні за короткий час (як правило, 3-10 хв.) виконати це завдання та представити результати роботи своєї групи.
- Більшість завдань опрацьовується саме в малих групах або парах. Це пояснюється тим, що учням краще висловитися в невеличкій групі; крім того, робота в малих групах дає можливість заощадити час уроку, бо зникає потреба вислуховувати кожну людину у великій групі.

Коли ви починаєте роботу з малими групами:

- 1 Швидко об'єднайте учнів та учениць в малі групи (4 – 6 осіб).
 - 2 Ознайомте їх з ролями, які вони можуть виконувати.
- Спікер (керівник групи):
 - зачитує завдання групи;
 - організовує порядок виконання;
 - пропонує учасникам групи висловитися по черзі;
 - заохочує групу до роботи;
 - підбиває підсумки роботи;
 - визначає доповідача.
 - Секретар:
 - веде записи результатів роботи своєї групи;
 - записи веде коротко і розбірливо;
 - як член групи повинен бути готовим висловити думку групи при підведенні підсумків, або допомогти доповідачеві.
 - Посередник:
 - слідкує за часом;
 - заохочує групу до роботи.
 - Доповідач:
 - чітко висловлює думку групи;
 - доповідає про результати роботи групи.
- 3 Дайте кожній групі конкретне завдання та інструкцію щодо організації групової роботи:
 - А Можна починати висловлюватися спочатку за бажанням, а потім по черзі.
 - Б Необхідно дотримуватися одного з правил активного слухання, коли хтось говорить, всі слухають і не перебивають. Намагайтеся обговорювати ідеї, а не особи учнів, які висловили цю ідею.
 - В Утримуватися від оцінок та образ учасників групи.
 - Г Намагатися в групі прийти до спільної думки, хоча в деяких випадках в групі може бути особлива думка і вона має право на існування.
 - 4 Дайте час на виконання групової роботи. Під час групової роботи надайте кожній з груп потрібну допомогу.
 - 5 Запропонуйте групам представити результати роботи.
 - 6 Прокоментуйте роботу груп.
Приблизно таким чином ви можете організувати роботу в групах до того часу, коли вона стане звичною для учнів.

Робота в парях

Однією з форм роботи в малих групах є робота в парях.

Порядок проведення:

- Задайте учням питання для дискусії або гіпотетичної ситуації. Після пояснення питання або фактів, наведених в ситуації, дайте учням трохи часу для того, щоб продумати можливі відповіді або рішення самостійно.
- Об'єднайте учнів та учениць в пари, визначте, хто з пари буде починати висловлюватися і попросить їх обговорити свої ідеї одне з одним. Краще зразу визначити час на висловлення кожного з учасників або учасниць пари і на спільне обговорення. Це допомагає учням від початку звикнути до чіткої організації роботи в парях. Вони мають досягти згоди (консенсусу) щодо відповіді або рішення.
- Кожна пара обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом, що допомагає провести дискусію.

Дискусія

Дискусія дає прекрасну нагоду виявити різні позиції з певної проблеми або із суперечливого питання. Для того, щоб дискусія була відвертою, необхідно створити в класі атмосферу довіри та взаємоповаги. Тому в класі бажано виробити правила культури ведення дискусії.

Пропонуємо вам орієнтовні правила:

- 1 Говорити по черзі, а не всім одночасно.
 - 2 Не перебивати того, хто говорить.
 - 3 Критикувати ідеї, а не особу, що їх висловила.
 - 4 Поважати всі висловлені думки (точки зору).
 - 5 Не сміятися, коли хтось говорить, за винятком, якщо хтось жартує.
 - 6 Не змінювати тему дискусії.
 - 7 Намагатися заохочувати до участі в дискусії інших.
- У своєму класі ви можете доповнити ці правила, прийняти їх після обговорення та дотримуватися під час проведення дискусій.

“Мозковий штурм”

“Мозковий штурм” – це ефективний та добре відомий інтерактивний метод колективного обговорення, що широко використовується. Він спонукає учасників проявляти свою уяву та творчість, що досягається шляхом вираження думок всіх учасників, допомагає знаходити декілька рішень щодо конкретної проблеми.

Порядок проведення:

- Запропонуйте учням сісти так, щоб вони почували себе зручно та невимушено.
- Визначте основні правила (див. нижче).
- Повідомте їм проблему, яку необхідно вирішити.
- Запропонуйте учасникам висловити свої ідеї.
- Записуйте їх по черзі надходження. Не вносьте в ідеї ніяких корективів.
- Спонукайте учасників до висунення нових ідей, додаючи при цьому свої власні.
- Намагайтеся не допустити глузування, коментарів або висміювання яких-небудь ідей.
- Продовжуйте доти, доки будуть надходити нові ідеї.
- На закінчення обговоріть й оцініть запропоновані ідеї.

Правила проведення “мозкового штурму”, які можна запропонувати учням:

- 1 Під час «висування ідей» не пропускайте жодної. Якщо ви будете судити про ідеї й оцінювати їх під час висловлювання, учасники зосередять більше уваги на захисті своїх ідей, ніж на спробах запропонувати нові і більш досконалі.
- 2 Необхідно заохочувати всіх до висловлення якомога більшої кількості ідей. Варто заохочувати навіть фантастичні ідеї. (Якщо під час “мозкового штурму” не вдасться отримати багато ідей, це може пояснюватися тим, що учасники і учасниці піддають свої ідеї самоцензурі – двічі подумують перед тим, як висловити.)
- 3 Велика кількість ідей заохочується. В остаточному підсумку кількість породжує якість. В умовах висування великої кількості ідей учасники мають можливість дати політ своїй уяві.
- 4 Спонукайте всіх учасників розвивати або змінювати ідеї інших. Об’єднання або зміна раніше висунутих ідей часто веде до висунення нових, що перевершують попередні.
- 5 У класі можна повісити такий плакат:
 - Кажіть усе, що прийде вам у голову.
 - Не обговорюйте і не критикуйте висловлювань інших.
 - Можна повторювати ідеї, запропоновані будь-ким іншим.
 - Розширення запропонованої ідеї заохочується.

Займи власну позицію

Цей метод корисний при проведенні в класі дискусії на суперечливую тему. Як проблеми слід використовувати дві протилежні думки, які не мають правильної відповіді. Це корисна вступна вправа для демонстрації різних думок з досліджуваної теми, яка дає учням можливість висловити свою точку зору і, наприкінці уроку, оцінити засвоєння цієї теми.

Порядок проведення:

- Розмістіть плакати в протилежних кінцях кімнати. На одному з них написано «згідний (згідна)», на іншому – «не згідний (не згідна)». (Варіанти: на плакатах можуть бути викладені полярні позиції щодо проблеми: наприклад, «пробувати наркотики заборонено» і «пробувати наркотики дозволено всім»).
- Вивісьте правила проведення вправи й обговоріть їх (викладені нижче).
- Попросіть учасників стати біля відповідного плакату, в залежності від їхньої думки з обговорюваної проблеми.
- Довільно виберіть декілька учасників і попросіть їх обґрунтувати свою позицію.
- Після викладу різних точок зору запитайте, чи не змінив хто-небудь з учасників своєї думки і чи не хоче перейти до іншого плакату. Вони повинні обґрунтувати причини свого переходу.
- Попросіть учасників назвати найбільш переконливу причину протилежної сторони.

Правила проведення вправи:

- 1 Говорити по черзі. Не перебивати.
- 2 Одночасно говорить тільки одна особа.
- 3 Не сперечайтесь одне з одним. Наводьте нові причини або ідеї.
- 4 Перейти від одного плаката до іншого можна в будь-який час. Будьте готові висловити причини зміни своєї позиції.
- 5 Вислухайте причини та ідеї інших. Якщо вас запитують, будьте готові відповісти, які інші причини або ідеї вам найбільше сподобалися.

Мікрофон

Метод “Мікрофон” надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи позицію.

Уявіть, що у вас в руках мікрофон і саме вам потрібно висловити думку. Тому інші учні не можуть говорити, кричати з місця, оскільки право говорити має тільки той, у кого “символічний” мікрофон.

Коло ідей

Мета: цей метод залучає усіх учнів до дискусії. Він добре спрацьовує, коли задаються питання або виступають доповідачі від малих груп.

Порядок проведення:

- Коли малі групи завершили своє завдання і готові представити свою інформацію, попросіть кожну групу по черзі представити лише один аспект, який вони обговорювали. Продовжуючи по колу, запитуйте кожну групу по черзі, поки не вичерпаються усі відповіді.
- Це дозволяє кожній групі обмінятися усіма результатами своєї роботи, уникаючи ситуації, коли перша група, що виступає, подає всю інформацію.
- Цей метод також добре спрацьовує для створення списку ідей. Попросіть кожного подавати по одній ідеї по черзі.
- Цей метод є ефективним для видів діяльності з вирішення гострих проблем. Попросіть учнів написати свою думку або ідею на картці-індексі без імені. Вчитель збирає усі картки і складає список зазначених в них ідей на дошці або починає дискусію, користуючись інформацією з карток.

Метод ПРЕС

Метод ПРЕС використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання та при проведенні вправ, в яких потрібно зайняти визначену позицію з суспільної проблеми, що обговорюється. Цей метод надає учням та ученицям можливість під час уроків виробити аргументи або висловити свою думку з дискусійного питання. Метод допомагає учням прояснити свої думки, а також сформулювати їх у виразній і стислій формі.

Порядок проведення:

- Роздайте матеріали, в яких зазначені чотири етапи методу ПРЕС:
 - ПОЗИЦІЯ **Я вважаю, що ...** (висловіть свою думку, поясніть, в чому полягає ваша точка зору)
 - ОБґРУНТУВАННЯ **... тому, що...** (наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції)
 - ПРИКЛАД **наприклад...** (наведіть факти, які демонструють ваші докази, вони підсилять вашу позицію)
 - ВИСНОВКИ **... тому ...** (узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію)
- Поясніть механізм етапів ПРЕС-методу і дайте відповідь на можливі запитання учнів. Наведіть приклад до кожного з етапів.
- Запропонуйте бажаним спробувати застосувати цей метод до будь-якої проблеми на їхній вибір.
- Перевірте, чи розуміють учні механізм застосування методу.
- Етапи можна адаптувати, пропонуючи учням наводити декілька варіантів своїх думок або прикладів.
- Коли формула буде зрозуміла всім учням, починайте вправу.

“Навчаючи – вчусь” (“Броунівський рух”)

Метод “Навчаючи – вчусь” використовується при вивченні блоку інформації або при узагальненні та повторенні вивченого. Він дозволяє учням взяти участь у передачі своїх знань однокласникам. Використання цього методу дає загальну картину понять і фактів, що їх необхідно вивчити на уроці, а також викликає певні питання та підвищує інтерес до навчання.

Порядок проведення:

- Підготуйте картки з інформацією, що стосується теми уроку, по одній на кожного учня.
- Роздайте по одній картці кожному.
- Дайте можливість учням протягом декількох хвилин прочитати інформацію на картці, задати вам уточнюючі запитання.
- Запитайте учнів, чи зрозуміли вони зміст інформації, чи можуть пояснити її.
- Запропонуйте учням, ходячи по класу, зібрати усю інформацію, яка є в інших та поділитися з усіма своєю власною.
- Учень може одночасно говорити тільки з однією особою.
- Потрібно забезпечити спілкування усіх учнів класу. Для цього встановіть час для спілкування (наприклад: на одну розмову – 2 хв.).
- Після того як учні завершили вправу, запропонуйте їм розповісти, відтворити отриману інформацію. Поставте запитання “Хто може дати відповідь на _____ запитань? На _____?”
- Підведіть підсумки, узагальніть отримані знання.

“Два – чотири – всі разом”

Варіант кооперативного навчання, що є похідним від парної роботи, ефективний для розвитку навичок роботи в групі, вміння переконувати, вести дискусію, приходити компромісу.

Порядок проведення:

- Об’єднайте учнів у пари.
- Задайте питання для обговорення, дискусії, дайте час (2-3 хв.) для обговорення та прийняття спільного рішення (відповіді).
- Об’єднайте пари в четвірки і попросіть обговорити попередньо досягнуті рішення щодо поставленої проблеми.
- Як і в парах четвірки мають дійти згоди з проблеми та прийняти рішення.
- Обговоріть результати, що отримали в четвірках методом “Кола ідей”.
- Дайте четвіркам можливість по черзі презентувати власне рішення.
- Після виступу усіх обговоріть рішення прийняті групами.

При використанні метода “Два – чотири – всі разом” можна виносити декілька проблем на обговорення чи ставити декілька завдань одночасно. Варто лише подбати, щоб у класі над кожною проблемою на початковому етапі працювало не менше 2х пар.

Методика питань

Питання всім.

Це найбільш поширений метод. Його основні характеристики:

- Задайте питання.
- Почекайте поки слухачі добровільно дадуть відповідь. Цей метод стимулює процес мислення, оскільки слухачі не знають, хто на нього має дати відповідь. Всі учасники групи повинні думати над відповіддю.

Пряме питання.

Його основні характеристики:

- Назвіть ім’я слухача, який має дати відповідь.
- Зробіть паузу (порахуйте до п’яти).
- Задайте питання.

Цей метод дозволяє “дисциплінувати” як “бовтунів” так і тих, які “задрімали”, а також може бути використаний по відношенню до сором’язливих слухачів.

Комбіноване питання.

Щоб привернути увагу слухачів і уникнути при цьому тривалої паузи в очікуванні, що хтось добровільно дасть відповідь, інколи можна використовувати комбінований метод. Спочатку питання задається всім слухачам, а потім з них обирається той хто буде відповідати.

Його основні характеристики:

- Задайте питання.
- Зробіть паузу, порахувавши до п’яти.
- Назвіть ім’я того, хто буде відповідати.

Доцільно

- 1 Розподіляти питання рівномірно між учасниками.
- 2 Ставити пряме питання неуважному слухачеві.
- 3 Використовувати якнайпростіші запитання на початку семінару (щоб “привчити” групу до легких відповідей), а також, ставити їх сором’язливим учасникам (щоб залучити їх до активної участі в занятті).
- 4 Використовувати заздалегідь підготовані запитання (повністю записані) в плані заняття.
- 5 Ще раз сформулювати питання, якщо воно не зрозуміле. Боріться з бажанням самому відповісти на поставлене питання. Можна сформулювати питання, використовуючи простіші терміни, чіткіше пов’язати його з концепцією, котру слухачі вже засвоїли, розширити його за допомогою деякого пояснення, або ж розбити на складові частини чи запитання, на які можна відповідати послідовно. Можна також поставити незрозуміле питання іншому слухачеві.

Недоцільно

- 1 Ставити питання “по колу” (наприклад, з першого ряду парт до останнього).
- 2 Ставити довгі складні питання.
- 3 Ставити питання, що “підказують відповідь”. Часто такі питання починаються чи закінчуються словами “хіба...не...?”. Приміром: “Кількісні показники плану продажу завжди встановлюються заздалегідь, чи не так?” Питання-підказки вже дають відповідь, і тому не можуть бути ефективним інструментом навчання. Не плутайте цей тип запитання з питаннями, які примушують слухачів самостійно “відкривати” для себе інформацію чи формулювати думки.
- 4 Занадто часто використовувати запитання, що потребують відповіді “так” чи “ні”. Вони обмежують діапазон відповіді, шанс правильно відповідати зводиться до 50 %. Можна ефективно використовувати це питання спочатку, щоб розбудити слухача, котрий дрімає. Потім слід попросити цього ж слухача обґрунтувати однозначну відповідь.
- 5 Ставити двозначні запитання, тобто запитання, які можна по-різному витлумачити. Вони викликають плутанину і суперечки.

*За матеріалами “МИ – ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ”
9(10) клас ВА “Нова Доба”
методичний посібник із громадянської освіти
за ред. О.І.Пометун*

Додаткові стратегії роботи та поради експертів

«Встанови власну ідентичність» (Пропонує Олександр Войтенко)

! Дана вправа є мотиваційною. Нею варто розпочати знайомство з зошитом, якщо Ви заздалегідь плануєте менше часу працювати з навчальними матеріалами в класі і більше часу відвести на самостійну роботу учнів.!

Мета вправи:

- привернення уваги учнів до ієрархії цінностей, які визначають нашу особистість;
- усвідомлення пріоритетності загальнолюдського над індивідуальним у сфері суспільних відносин;
- розуміння себе та інших як неповторних особистостей, та вміння цінувати багатоманітність.

Час: 30-45 хв.

Необхідна підготовка: аркуші паперу, авторучки.

Хід проведення вправи:

1. Зробіть вступне слово про неповторність кожної людини. Запитайте, що робить нас індивідуальністю? Чим ми завжди відрізняємося від людей, що нас оточують?
2. Попросіть учасників індивідуально на аркуші записати кілька –7-10 – власних характеристик (ідентичностей), які вони вважають дуже важливими. Надайте приклад: українець, православний, син, батько, фотограф, знавець поезії Стуса, т.п.
3. Коли учасники зроблять відповідні записи, попросіть їх визначити ієрархію цих ідентичностей: розташувати їх в порядку важливості.
4. Запропонуйте учасникам у малих групах співставити списки, та пояснити власні ієрархії ідентичностей.
5. Попросіть представників груп розказати про результати роботи: чи були збіги, чого більше, спільного чи відмінного, які основні відмінності?...
6. Розпочніть дискусію:
 - Яка з ідентичностей є більш \ менш важливою?
 - Які з ідентичностей залежать \ не залежать від нас?
 - Чому в різних ситуаціях ми виділяємо\відчуваємо важливість різних ідентичностей?
 - В яких ситуаціях ми гостріше відчуваємо окремі ідентичності?
 - Які відчуття у нас виникають в зв'язку з цим?
 - Як наші ідентичності можуть впливати на наше повсякденне життя?
7. Приверніть увагу учнів до того, що, як правило, ті з ідентичностей, що не залежать від нас – раса, національність, стать, т.п. і стають ознакою, за якою трапляється дискримінація. Обговоріть це.

Вступне мотиваційне заняття до роботи із зошитом № 1 (Пропонує Олександр Войтенко)

“ЖИТИ В ДІАСПОРІ”

Мета вправи:

- Привернути увагу учнів до проблем, пов'язаних з міграціями;
- Допомогти учням з'ясувати причини появи упереджених ставлень до мігрантів;
- Мотивувати учнів до роботи з матеріалами зошита 1.

Час: 45-60 хв.

Необхідна підготовка: аркуші паперу, авторучки, зошит 1.

Хід проведення вправи:

1. Запитайте: чи часто люди залишаються назавжди жити на рідній

- землі? Що змушує людей змінювати місце проживання?
2. Попросіть назвати відомі в історії міграції. У разі потреби назвіть – депортація кримських татар, міграція українців на поч. XX ст...
3. Обговоріть чинники, якими керуються люди, обираючи країну для проживання. Змоделюйте очікування мігрантів.
4. Попросіть учасників висловитися з приводу труднощів, з якими зіштовхуються переселенці в новій країні. Їхнього психологічного стану.
5. Запитайте, які можуть бути шляхи подолання психологічного дискомфорту, що виникає у тих, хто змінює країну проживання?
6. Запитайте, як можуть корінні жителі країни сприймати новоприбулих? Якою може бути їх реакція на “нових” жителів країни? Якою може бути їх поведінка і ставлення?
7. Обговоріть, які переваги і які проблеми виникають у країні, яка приймає значну кількість мігрантів?
8. Підведіть учасників до глибшого розуміння процесів, що мали місце в діаспорі.
9. Розпочніть роботу з матеріалами Зошита 1.

Підсумкове заняття після роботи з зошитом № 1 (Пропонує Ольга Педан-Слепухіна)

«ПИСЬМОВА ДИСКУСІЯ»

Може застосовуватися для аналізу проблеми, яка включає в себе кілька споріднених питань. Розкриття таких питань відбувається способом додавання думок кількох груп.

- Формулюється проблема (наприклад: Антисемітизм як загроза миру).
- Формулюються і записуються на окремих великих аркушах 4 питання (наприклад:
 1. Чому в сучасному світі існує явище антисемітизму?
 2. Які загрози несе в собі антисемітизм?
 3. Подолати антисемітизм не вдасться, якщо... ..
 4. Боротьба проти антисемітизму буде успішною, якщо...)
- Аркуші закріплюються на стінах в різних кутках класу.
- Групи учнів одержують по 1 маркеру різних кольорів для різних груп.
- Вони підходять до аркушів з питаннями, обговорюють їх і записують свої відповіді, після чого переходять до наступного аркуша.
- Якщо група погоджується з думками попередніх груп, вона ставить ризики біля таких записів, а потім дописує свої ідеї.
- Робота припиняється, коли кожна група попрацювала з кожним листком.
- Група презентує інформацію з того листа, біля якого вона була останньою.
- Таким чином в класі озвучується аналіз усієї проблеми і її рішення.

Вступне мотиваційне заняття до роботи із зошитом № 2 (Пропонує Олександр Войтенко)

“АНТИСЕМІТИЗМ - ЦЕ ПРОТИ МЕНЕ”

Мета вправи: сприяти формуванню власного ставлення до ксенофобії та антисемітизму, на основі критичного аналізу навчальних матеріалів.

Час: 45-60 хв.

Необхідна підготовка: віддруковані з Зошиту № 2 та № 3 фото, скотч

Хід проведення вправи:

1. Об'єднайте учасників в малі групи.
2. Роздайте кожній групі аркуш з віддрукованим плакатом “Anti-Semitism is Anti-Me” /Антисемітизм діє проти мене/ (Зош. № 3 ст. 16).
3. Попросіть поміркувати над змістом плакату та пояснити його “послання”. Вислухайте відповіді.
4. Роздайте в групи добірку фото та малюнків 2-ї та 3-ї частини робочих

зошитів та поставте завдання: “Згрупувати фото у 2 добірки, дати їм назву та пояснити, чим керувалися групи при створенні цих порт-фолю”.

5. Запропонуйте групам презентувати роботу (фото потрібно прикріпити на дошку).
6. Перейдіть до роботи з матеріалами.

Список рекомендованих до застосування фото:

Зошит № 2

Ст. 4: Елеонора Рузвельт, Ейхман на суді

Ст. 5: Кофі Анан, Іван Дем’янюк

Ст. 7: Демонстрація неонацистів

Ст. 8: Молоді ізраїльтяни

Ст. 9: Карикатури з радянської преси

Ст. 10: Критика Ізраїлю чи антисемітизм?, Протести у Марокко

Ст. 14: Паплюження могил

! Електронні версії усіх трьох зошитів, з яких можна вирізати більш якісні фото, доступні на сайті Українського центру вивчення історії Голокосту www.holocaust.kiev.ua!

**Зошит № 2, розділ 4, сторінка 8-9
(Пропонує Олена Жадько)**

«ПОДВІЙНІ ЩОДЕННИКИ»

Використання цього прийому дозволяє учням зв’язати зміст тексту з своїм власним досвідом, знаннями, зафіксувати емоційний відгук на зміст тексту. Цей прийом буде корисним, якщо учні працюють з великим текстом самостійно і вчителю необхідно відслідкувати, настільки текст ними засвоєний. Щоб розпочати роботу, учні проводять у своєму зошиті вертикальну лінію, розділивши навпіл чисту сторінку. В лівій частині сторінки учні записують частину тексту, абзац, цитату, фразу вчителя, які справили на них найбільше враження. В правій частині сторінки учні повинні пояснювати, дати коментарі: що заставило їх записати цю частину тексту? Можливо, це викликало у них питання, сумніви, або вони не згодні з автором. Можливо якась цитата їх заставила задуматись, викликала протест, пробудила інтерес.

Таким чином, учні читають текст, слухають розповідь учителя або доповідь свого товариша і час від часу зупиняються, щоб записати коментарі до своїх записів в лівій частині сторінки. Звичайно, на цю роботу вчитель повинен відвести спеціальний час.

**Зошит № 2, розділ 6, сторінки 12-13
(Пропонує Андрій Кінаш)**

«ПОДРУГИ»

Мета заняття: Розкрити поняття стереотип та упередженість.

Показати, до чого вони призводять. Допомогти усвідомити, що ми різні, але рівні; що колір шкіри чи віра не є приводом до недружніх дій з боку оточуючих. Сприяти усвідомленню загальнолюдських цінностей.

Ключові поняття та слова: стереотипи, упередження, дискримінація, толерантність, права людини.

Методичні прийоми та техніки: робота в групах, обговорення, дискусія, розбір моральної дилеми.

Час 45-60 хв.

Хід вправи:

Об’єднати учасників в пари. Перші повинні знайти інформацію про Сару і Бушру. Другі – про Амал і Оделію. (5 хвилин)

На наступному етапі запропонуйте поділитися інформацією, яку вони

знайшли відносно двох пар подруг. (5 хвилин)

Запропонуйте уявити, що Сара та Бушра, які живуть в Німеччині, є гарними подругами та знайти відповідь на наступні запитання:

- Що спільне, а що відмінне у ситуаціях?
- З якими проблемами можуть стикатися дівчата, що мешкають в Ізраїлі?
- З якими проблемами можуть стикатися дівчата, що мешкають в Німеччині?
- Чи були б подібні перешкоди у дівчат, якщо б вони мешкали в Україні?
(10 хвилин)

Обговоріть, що впливає на можливість дівчат товаришувати, бути подругами?

Що сприяє чи навпаки заважає їм?

Чому Амал і Оделія товаришують, не дивлячись на перешкоди?

Далі учні з’ясовують, що може перешкоджати нормальним відносинам між дівчатами?

На завершальному етапі попросіть учнів запропонувати шляхи виходу з подібних ситуацій.

**Зошит № 3, розділ 6, сторінка 12 -13
(Пропонує Олеся Тищенко)**

«НЕТОЛЕРАНТНІСТЬ – ЦЕ НЕ ДЛЯ МЕНЕ»

тривалість заняття 90 хвилин

Епіграф заняття:

“Головне – завжди пам’ятати, що ти – Людина”

Л. Рутт

“Кожна людина – це центр світу, і світ тим і цінний, що він наповнений такими центрами”

Е. Канетті

Мета заняття:

- вдосконалювати навички критичного мислення;
 - розвивати творчі здібності;
 - виховувати толерантність і повагу до іншого.
- Методи:** робота в групах, “мікрофон” “коло ідей”

Роздатковий матеріал: маркери, фотокартки учасників проекту, папір (формат А -4) на кожного учасника

Основні поняття: толерантність, дискримінація

Хід заняття:

1.Заняття починається з ознайомлення учасників з східною легендою

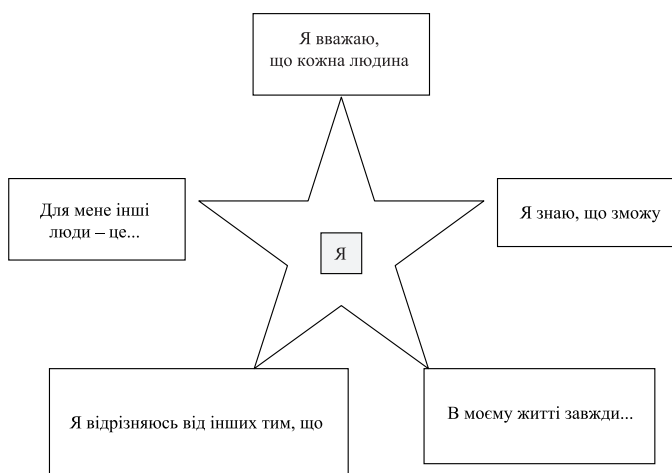
“Після того, як боги створили Всесвіт –Землю, Зірки, Сонце, після того, як створили Природу – гори, моря, океани, ліси, квіти, після того, як вони створили Людину, вони створили Істину. Боги не хотіли, щоб Істина дісталася Людині просто так, без зусиль. Людина повинна була досягнути її сама, відкрити істину. І тоді Боги замислились: куди сховати Істину? Спочатку вони хотіли сховати її на вершині найвищої гори, потім на дні океану, або на далекій зірці. Але всі ці місця були занадто доступними для Людини. І тоді Боги вирішили: “Давайте сховаємо Істину в серці Людини. Вона почне шукати Істину на Землі і на Небі, в лісах, океанах, і навіть не буде здогадуватися, що весь цей час носить Істину з собою.”

Пропонується обговорити притчу: запитайте: “Як ви розумієте зміст цієї легенди?”

(5-7 хвилин)

1. Кожен з нас – це цілий всесвіт, запропонуйте створити кожен свою “Зіркову карту”

(роздається кожному папір (формат А -4)

Прохання до учасників (по бажанню) зачитати свої записи.
(15 хвилин)

2. Рефлексія: Як ви думаєте, навіщо ми робили ці зіркові карти? Які емоції викликала у вас ця вправа?
(5 хвилин)

3. Учасникам пропонуються фото 4 підлітків (ст. 13, зошит 3) і завдання – на листку написати своє враження від кожного одним, двома словами, загортаючи папір, щоб не було видно ваш запис наступному учаснику, який також робить свої записи. Зачитуються результати. Запитати: чому є співпадіння?

(15 хвилин)

4.

- написати на своїй зірковій карті 3 свої найкращі якості характеру
- на вашу думку, хто з 4 підлітків має схожі риси характеру?
- з ким з них ви б хотіли товаришувати? Чому?

(7 хвилин)

Закінчення першої частини

Друга частина заняття

1. Оголошується, що кожен з 4 підлітків зазнав дискримінації (пригадати, що таке дискримінація)

Дискримінація — будь-яке розходження, виняток або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав. Положення про захист прав людини ґрунтується на принципі заперечення дискримінації. Дискримінація може бути визначена як будь-яка форма підпорядкування або негативного відношення до окремих осіб або груп, заснована на характеристиках, що не є прийнятними в умовах, у яких вони мають місце.

Запропонувати прочитати розповіді підлітків – робота з зошитом: Юк – ст. 6, Тамара – ст. 4. (5 хвилин)

2. Пропозиції підлітків – ст. 12-13 (зошит 3) – (5 хвилин)

3. Учасникам заняття пропонується об’єднатися в групи 5- 6 осіб і виконати завдання 3 (А,Б,В,), ст. 13 – (10 хвилин) – роздаються маркери, папір.

4. Презентація проекту – 15 хвилин

5. Пропонується повернутися до епіграфу заняття і за допомогою методу „мікрофон” висловити своє ставлення до цих слів. Висловити своє ставлення до заняття: що корисного було, що найбільше сподобалося, чи змінилося ставлення до проблеми дискримінації? – 10 хвилин

Зошит № 3, сторінки 14-15
(Пропонує Олена Жадько)

«АУКЦІОН ІМЕН»

На аукціоні продається оцінка «9». Кожен слухач може купити її, тобто, піднявши руку, назвати історичну особу, що боролась проти дискримінації, расизму та за рівні права, розповівши про життя і боротьбу цієї людини. Слухачі називають відомі їм імена, що записуються на дошці. При цьому імена коментуються. У момент згасання активності учасників аукціону тренер б’є молотком повільно три рази. Виграє той, хто останнім, до третього удару молотка, зміг назвати ім’я ще одного героя. Він одержує оцінку “9” (чи приз).

У такий же спосіб можна провести аукціон дат, подій.

Підсумок до матеріалів Зошита № 3
(Пропонує Ольга Педан-Слепухіна)

Інтерактивна дискусія – особливий (комбінований) вид дискусії.

Насправді у методиці викладання суспільних дисциплін є декілька видів дискусій. Але оскільки мова в даному випадку іде про викладання контроверсійних питань, що будуються на зіткненні цінностей та інтересів в процесі пошуку рішення, на мій погляд, цьому найбільше відповідає метод «Інтерактивної дискусії». Цей метод є комбінацією кількох добре відомих методів і підходить для обговорення контроверсійних питань у будь-якій сфері життя чи навчання. Використовуючи цей метод, вчитель може залучити усіх учасників групи до того чи іншого виду діяльності в ході дискусії, сприяти критичному мисленню та вільному висловленню думок. Цей метод добре спрацьовує і на уроці, і у позакласних заходах, з учасниками будь-якого віку.

Починається дискусія з вибору проблеми для обговорення. Проблема та її деталі мають бути добре відомі усім учасникам. Наприклад, при вивченні новітньої історії, сьогодення, це можуть бути останні новини, які вразили всіх і були широко висвітлені в ЗМІ. Якщо вчитель обирає специфічну тему, яка не в усіх деталях відома учасникам, він повинен надати коротку чітку інформацію про таке питання, показати фільм, прослухати повідомлення. Вчитель може також дати учням випереджувальне завдання, знайти в різних джерелах якомога більшу інформацію по даному питанню напередодні обговорення. Починаючи дискусію, вчитель має пересвідчитися, що учасники володіють інформацією.

Формулювати тему дискусії потрібно так, щоб **вкласти в неї очевидну контроверсію**, щоб спонукати учасників до суперечки. Наприклад: **«Емігранти – справжня проблема для країни»**

У будь-якому курсі суспільних дисциплін вчитель може сформулювати багато таких тем. Обравши тему, можна розпочати дискусію, яка складається з послідовних кроків.

Крок 1. («Робота в парах») Об’єднайте учасників в пари і дайте завдання:

- *Обговоріть питання в парах 2-3 хвилини.*
- *Працюючи разом, запишіть 2 аргументи на підтримку даного твердження (теми) і 2 аргументи проти нього. (Це допомагає подумати про питання з різних позицій)*

Крок 2. («Займи позицію») Для цього закріпіть в різних кутах кімнати таблички **«Згідний», «Не згідний», «Не могу визначитися»**. Попросіть учасників зайняти власну позицію, згідно своїх переконань. Таким чином може утворитися 2-3 групи.

Завдання:

- *Обговоріть вашу позицію в групі однодумців.*
- *За 3-4 хвилини створіть список з 3 аргументів на підтримку вашої.*
- *Оберіть спікера і представте ваші аргументи перед класом.*
- *Прослухайте презентації усіх груп.*
- *Ви можете ставити запитання (по 1 для кожної групи).*
- *Обговоріть, чиї аргументи були найбільш переконливими.*
- *Хто хоче змінити позицію і перейти в іншу групу? Чому?*

Крок 3. («Рольова гра») Переформуйте учасників у 4 групи (будь-яким способом). Приготуйте 4 паперові жеребки з чотирма ролями, написаними на них. Наприклад, якщо ви обрали тему **«Емігранти – справжня проблема для країни»**, ролі можуть бути такі:

- 1) Емігранти;
- 2) Пересічні громадяни;
- 3) Представники еміграційних служб, держави;
- 4) Правозахисники.

Запросіть по одному представнику від кожної групи витягнути жереб – вибрати роль. Ви також можете дати деякі підказки, натяки, описи того, якими можуть бути ці ролі. Ролі можуть бути як позитивні, так і негативні всередині однієї групи. Цю рольову гру доцільно провести у формі прес-конференції.

Завдання (5-10 хвилин):

- Уявіть себе у обраній ролі.
- Підготуйте коротку презентацію своєї ролі. Як ваш персонаж ставиться до питання, що обговорюється (теми).
- Зіграйте вашу роль. Для цього оберіть в групі представника, або кількох, які презентують роль перед класом.
- Вислухайте презентації усіх груп.
- Чия рольова презентація була найбільш переконливою?
- Хто змінив своє ставлення до проблеми, що обговорюється? Чому?

Крок 4. («Пошук рішення ...») Попросіть усіх учасників повернутися в групи, де вони відстоювали свої позиції **«Згідний», «Не згідний», «Не можу визначитися»**. Завдання:

- **Залишаючись у ваших ролях.** (А в кожній групі тепер представлені усі ролі). Спробуйте організувати загальне обговорення з метою знайти вихід із контроверсійної проблеми, що обговорювалась так, щоб захистити людські цінності, дотримати інтересів і досягти суспільної згоди – консенсусу.
- Представте ваше спільне рішення перед класом.
- Обговоріть, чиї пропозиції були цікавими, раціональними і перспективними?

В кінці дискусії можна провести коротке обговорення самої процедури вправи. Запитайте:

- Для чого ми проводили таке обговорення?
- Що нового ви дізналися? Які навички придбали учасники під час дискусії і як ці навички можна використати у повсякденному житті?
- Які цінності та інтереси зіткнулися у цій проблемі?
- Що ви відчували під час дискусії?
- Чи відчуваєте вдовolenня чи невдоволення результатами дискусії? Чому?
- Чи може бути обговорювана проблема насправді вирішена? Чому так/ні?...

Вчитель може додати інші кроки, залежно від мети. Наприклад:

Крок 5-а. («Написання есе») Завдання: напишіть коротке есе та поясніть, чому особисто ви підтримуєте ту чи іншу позицію.

Крок 5-б. («Шкала думок») Завдання: Займіть позиції на шкалі думок від 0 до 100 відповідно до того, наскільки ви переконані у можливості розв'язання проблеми запропонованим шляхом. Прокоментуйте свій вибір. (Такий крок допоможе побачити загальну картину – результат обговорення, психологічний клімат у групі, і, в решті-решт, успішність усієї дискусії).

Додаткові стратегії для роботи з зошитом №3 (Пропонує Ольга Педан-Слепухіна)

«ЧАСТИНИ МОЄЇ ІДЕНТИЧНОСТІ»

Цілі: взнати себе краще, усвідомити приналежність до груп ідентичності, визначення ідентичності та її елементів, бути толерантним і відкритим до інших.

Матеріали: Роздавальний матеріал (Дивись нижче).

Опис:

- На початку тренер пояснює тему вправи, яка пов'язана з нашою ідентифікацією себе з різними групами, до яких ми належимо.
- Тренер пояснює учасникам, що роздавальний матеріал, який вони

одержали, не потрібно кому-небудь показувати – він для самих учасників.

- Тренер роздає учасникам роздавальний матеріал і просить їх записати в центрі кола своє ім'я.
- Завдання учасників – записати у 5 вільних секторів назви груп, до яких вони вважають себе приналежними. Це потрібно зробити спонтанно, не замислюючись довго, що перше прийде в голову. Пізніше, якщо вони захочуть, вони можуть змінити назви груп, коли вправа закінчиться.
- Кожний також має вибрати і підкреслити серед названих ним груп ту, яка для нього найбільш важлива
Підказки: групи, пов'язані з національністю, професією, релігією.

Після виконання цього завдання учасники об'єднуються в пари і презентують одне одному свої записи. Вони обговорюють, чому вони раді бути членами тієї чи іншої групи.

Тренер пояснює учасникам наступний крок: «Я буду зачитувати назви різних груп. Якщо яка-небудь з них є у вашому листку, встаньте. Сядьте, коли я дам знак. Але якщо ця група вами підкреслена як найважливіша для вас – постійте ще трохи, поки я дам знак сісти. Ви не повинні розмовляти під час цього етапу вправи, а лише можете спостерігати за ситуацією. Вам не потрібно вставати, якщо ви не хочете афішувати деякі з ваших обраних груп».

Порада Тренеру - Не поспішайте! Якщо будуть названі групи до яких ніхто не встає, зачекайте трохи перш, ніж продовжити називати групи.

Групи:

Релігія
Етнічне походження
Стать
Сексуальна орієнтація
Професія
Вік
Соціальний статус
Хобі, вільний час, інтереси
Сім'я
Друзі
Школа, університет
Спорт
Доброчинність. Соціальна робота
Політична діяльність, партійність
Сусіди, дім
Регіон
Мова
Приналежність до меншин
Музика і мистецтво
Харчові звички: вегетаріанець...

Після цього потрібно запитати: Хто може додати ще групи, які не були названі, і частиною яких є присутні (які є важливими для присутніх)?

Люди, Рівень освіти, Космополіт тощо.

Після цього проведіть обговорення:

- Що для вас було складно під час виконання завдання? (вислухати багатьох учасників)
- Як ви почувалися, коли вам довелося стояти одному або в складі дуже малої групи, коли інші сиділи?
- Чи взнали ви яку-небудь нову інформацію про учасників групи? Чи трапилося щось несподіване?
- Чи були такі групи, учасникам яких було нелегко встати, коли їх оголосили? Чи це пов'язано з вашою симпатією до групи (категорії)? Що ви про це думаєте?
- Ви відкрили для себе під час виконання вправи, що не думали раніше про те, членами яких різних багатьох груп ви насправді є? Чому? Що ви при цьому відчуваєте?
- Під час виконання вправи ви мали нагоду пояснити, чому ви встали (обрали ту чи іншу групу)? Що ви при цьому відчували? Чи була це

комфортна ситуація? Чому?

- Як ви поясните слово «ідентичність»? Чи легко це пояснити? Як це поняття формується протягом нашого життя? Що впливає на цей процес?

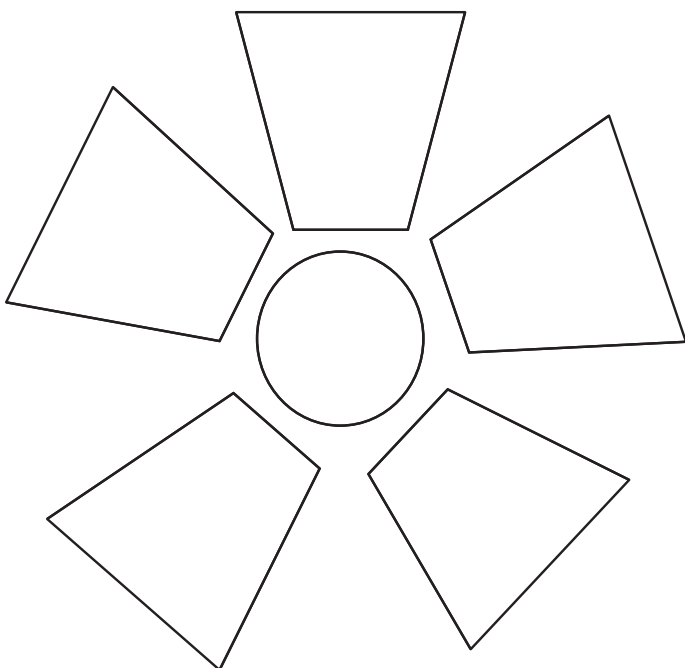
Короткий коментар:

Дуже часто ми не усвідомлюємо, що ми є членами різних груп, тому що це здається очевидним – як стать, колір шкіри, походження.

Всі ми належимо до багатьох різних груп в різні періоди нашого життя, отож ми не тільки українці чи поляки, чоловіки чи жінки, учні чи вчителі. Нам слід пам'ятати, що ми не можемо визначити якусь особу лише на основі статі, національності, релігії. Образ кожної людини набагато складніший і часто сама людина не може чітко визначити себе. Тим більше це не під силу оточуючим. Тому часто оточуючі люди вирішують цю проблему шляхом спрощення, створення ярликів, штампів, стереотипів.

Частини моєї ідентичності

Напишіть ваше ім'я в центрі кола. Потім впишіть у сектори кола по одній назві груп, до яких ви належите. Підкресліть ту, приналежність до якої для вас є найважливішою.

Ярмарок ознак
(Пропонує Ольга Педан-Слепухіна)

Цілі:

- Проаналізувати, як ми прикріплюємо ярлики членам певних груп;
- Визначення власної ідентичності;
- Досвід того, як воно носити на собі ярлик, пов'язаний з вашою групою;
- Розвиток почуття емпатії (співчуття).

Матеріали: клейкі ярлики, маркери

Хід вправи:

Попросіть учасників подумати про найважливішу частину своєї ідентичності (те, що ви підкреслили у попередній вправі). Запишіть 5 позитивних і 5 негативних рис цієї ідентичності. Подумайте при цьому, як вашу групу бачать, сприймають в суспільстві (тобто, які судження є в суспільстві про цю групу «+» та «-»).

Наприклад: група приналежності «сім'я»

«+»	«-»
Турбота	Залежність
Матеріальне забезпечення	Відповідальність

Певність
Стабільність
Виховання дітей

Зайнятість
Забирає багато часу
Клопіт

Тренер роздає учасникам клейкі ярлики і просить записати на них одну негативну рису з вашого переліку, яка на вашу думку, є найбільш несправедливим, хибним судженням, прийнятим в суспільстві. Тренер пропонує причепити ярлик на видному місці на одяг. Учасники ходять по кімнаті і розмовляють один з одним, намагаючись здогадатися з напису на ярлику, про приналежність до якої групи ідеться (До якої групи належить ця чи інша людина).

Коли це завдання виконано, учасники повинні зірвати з себе ярлики і викинути їх.

Питання для обговорення:

- Як це було, коли ви ходили з ярликом? Як ви почувалися? Чому?
- Що впливало на ваші почуття?
- Якими можуть бути наслідки «ярликування» інших?
- Чи доводилося вам коли-небудь відчувати, що вам прикріплюють ярлик? Що ви відчували?
- Чи ви використовуєте ярлики, щоб ідентифікувати інших? Чи це важливо і корисно для вас?

“Шість капелюшків мислення” – Погляд на рішення з усіх точок зору
(Пропонує Ольга Педан-Слепухіна)

“Шість капелюшків мислення” – це важлива і потужна методика. Вона використовується для того, щоб поглянути на рішення з різних точок зору. Це змушує вас відійти від звичного способу мислення і допомагає вам значно розширити коло ваших поглядів на ситуацію. Ця методика була створена Едвардом де Боно в книзі “6 капелюшків мислення”.

Якщо ви поглянете на проблему за допомогою методу “Шести капелюшків мислення”, то ви зможете вирішити її, використовуючи усі підходи. Ваші рішення і плани будуть поєднувати прагнення, навички виконання, гнучкість, творчість і завбачливість.

Чому капелюшки? Існує традиційний зв'язок між мисленням і капелюшками. Капелюшок легко і швидко можна зняти і надягти. Крім того, капелюшки вказують на ролі. Цінність методу полягає саме у спробі змусити людей поглянути на проблему з різних точок зору, використати усі шість режимів мислення.

Як використовувати метод:

Ви можете застосувати метод Шести капелюшків мислення на зібраннях і індивідуально. Під час зібрань він дає змогу блокувати конфронтацію, яка трапляється, коли люди, що думають по-різному, обговорюють ту саму проблему.

Білий капелюшок – інформація, факти, запитання, аналіз:

За допомогою цього капелюшка ви концентруєтесь на наявній інформації про проблему. Погляньте на інформацію, яка у вас є, і подумайте, що ви можете з неї взяти. Погляньте, які прогалини є у ваших знаннях, і спробуйте заповнити їх та проаналізувати. Тут ви аналізуєте минулі напрамки і намагаєтесь поширити висновки від аналізу минулого на сучасність. Ми замислюємося про те, що ми уже знаємо, яка інформація нам ще потрібна та як її одержати.

Червоний капелюшок – емоції, інтуїція, почуття:

“Надіваючи” червоний капелюшок, ви дивитесь на проблеми, використовуючи інтуїцію, чуття і емоції. Ви можете висловлюватись, не пояснюючи, чому це так, хто винний і що робити.

Чорний капелюшок – критика, негативні сторони, ризики, перестороги:

Використовуючи чорний капелюшок мислення, погляньте ретельно на всі негативні сторони рішення. Намагайтесь побачити, чому це не спрацює. Це дуже важливо, тому що висвітлює слабкі сторони плану. Це дозволяє

вам зменшити їх кількість, знайти їм альтернативу і приготуватися до непередбачених ситуацій. Чорний капелюшок мислення допомагає зробити ваші плани більш міцними і життєстійкими. Це також допоможе вам визначити усі ризиковані місця перш, ніж приступити до дії. Чорний капелюшок мислення є справді одним з найкорисніших у цій методиці, тому що дозволяє побачити проблеми наперед.

Жовтий капелюшок – оптимізм, переваги, позитивні сторони:

Жовтий капелюшок дозволяє вам мислити позитивно. Це оптимістична точка зору, яка допомагає вам побачити всі переваги і цінність прийнятого рішення. Жовтий капелюшок мислення допомагає вам продовжувати йти в потрібному напрямку, навіть якщо все виглядає непривітно і складно. Він перемикає увагу на пошук переваг, позитивних сторін ідей, що розглядається.

Зелений капелюшок – творчість, нові ідеї, пропозиції:

Зелений капелюшок відповідає за творчість. Ось де ви можете творчо розвинути вирішення проблеми. Це шлях вільного мислення, в якому є лише трохи критики ідей. Тут вам може стати у пригоді увесь спектр творчих методів, нових ідей, припущень, можливих рішень і дій та їх альтернатив.

Блакитний капелюшок – управління і контроль над процесом мислення:

Блакитний капелюшок відповідає за контроль над процесом. Той, хто надів цей капелюшок, головує на зборах і обговореннях. Коли починаються проблеми через те, що ідеї занадто сухі, він може спрямувати діяльність у бік зеленого капелюшка. Коли потрібно врахувати непередбачені обставини, він звернеться до чорного капелюшка і так далі. Синій капелюшок – це мислення про мислення. Він призначений для роботи зі змістом завдання і для управління самим процесом роботи. Чого ми досягли? Що потрібно робити далі?

**Толерантна людина, яка вона?
(Пропонує Наталія Маркусь)**

Мета заняття:

- усвідомлення поняття толерантності;
- формування навиків толерантної поведінки;
- удосконалення вміння висловлювати та аргументувати свою думку;
- виховання толерантності як особистісної якості учнів.

Хід заняття:

I. Вступна частина.

Ознайомлення з поняттям толерантності, правилами дотримання принципу толерантності в житті людини.

Опрацювання основних положень Декларації принципів толерантності, проголошеної ЮНЕСКО 16 листопада 1995р.

- толерантність – повага, сприйняття та розуміння різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості;
- толерантність – активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини;
- толерантність – розумний компроміс між культурами й готовність приймати інші погляди і цінності; визнання різних етнічних та релігійних груп;
- на державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, доступності економічних та соціальних можливостей для кожної людини без будь-якої дискримінації

II частина. Робота в групах.

Формуються групи учнів, кожна з яких отримує завдання – переглянути зошити і підібрати приклади (толерантної та не толерантної поведінки)

III частина заняття

Демонстрація кожною групою можливих варіантів. Аналіз і обговорення. Оформлення результатів обговорення у вигляді таблиці:

група	Вияв толерантної поведінки		Вияв не толерантної поведінки	
	приклад	зошит	приклад	зошит

IV частина. Створення портрету толерантної особистості.

Кожна група отримує перелік рис, якостей характеру, з яких необхідно вибрати 6 таких, які притаманні толерантній особі.

Після обговорення пропонуються ті риси, якості характеру, які повинні мати толерантна людина.

Підраховуються риси, які співпали, яких названо найбільше.

Т.ч. можна визначити рейтинг рис і отримати груповий портрет толерантної людини.

Риси характеру:

- *поблажливість;*
- *терпіння;*
- *доброзичливість;*
- *стриманість;*
- *комунікабельність;*
- *врівноваженість;*
- *милосердя;*
- *довірливість;*
- *щирість;*
- *поступливість;*
- *надійність;*
- *уміння вислухати;*
- *співчутливість;*
- *альтруїзм.*

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ВИВЧЕННЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

№ п/п	Тема за програмою	Матеріали зошитів	Відповідність програмі
6 клас. Історія України і Всесвітня історія (інтегрований курс)			
1	Тема 3. Передня Азія Давньоєврейське царство	Частина 1. Чому євреї живуть повсюди в світі?	Підкорення римлянами Давньоєврейського царства. Розкриття понять: «імперія», «Діаспора»
7 клас. Всесвітня історія			
2	Тема 1. Народження Середньовічного світу, особливості його розвитку	Частина 1. Чому євреї живуть повсюди в світі? Частина 1. Життя на Півночі.	Розкриття понять: «міграція», «стани»
3	Тема 2. Релігійне та культурне життя Середньовічної Європи	Частина 1. В пошуках безпеки.	Розкриття понять: «хрестові походи», «стани»
4	Тема 3. Європа. Візантія. Арабський світ	Частина 1. Чому євреї живуть повсюди в світі? Частина 1. У пошуках безпеки	Основні події історії європейських країн IX-XV ст. Характерні риси європейського суспільства
8 клас. Всесвітня історія. Історія України			
5	Тема 1. Народження Середньовічного світу, особливості його розвитку	Частина 1. Життя на Півночі.	Життя міст
6	Тема 4. Західноєвропейські держави в XVI – першій половині XVII ст	Частина 1. Життя на Півночі.	Європейське Середньовічне місто Розкриття понять: «цехи», «гільдії»
7	Тема 3. Початок Національно-визвольної війни українського народу середини 17 ст.	Частина 1. В пошуках безпеки	
9 клас. Всесвітня історія			
8	Тема 1. Велика Французька революція XVIII ст. Європа в період наполеонівських війн	Частина 1. Боротьба за рівність.	Розкриття понять: «реформа», «права і свободи громадянина»
9	Тема 4. Утвердження індустріального суспільства у провідних державах світу. Російська імперія у другій половині 19 ст.	Частина 1. Боротьба за рівність.	Утвердження демократії та громадянського рівноправ'я. Міграційні рухи. «Расова політика»
10 клас. Новітня Історія України			
10	Тема 1. Україна на початку XX ст.	Частина 1. Боротьба за рівність.	Справа «Бейліса»
10 клас. Всесвітня історія.			
11	Тема 4. Тоталітарні та диктаторські режими	Частина 1. Розділ «Шоа»	Антисемітська політика нацистів у 1933-1939 рр.
12	Тема 6. Країни Азії, Африки та Латинської Америки. Країни Близького і Середнього Сходу	Частина 2. Ізраїль: сподівання на єврейську державу	Палестинська проблема
11 клас. Всесвітня історія. Новітня Історія України			
13	Тема 2. Назрівання Другої Світової війни	Частина 3. Чи справді існують різні раси?	Расові теорії нацистів
14	Тема 3. Друга Світова війна	Частина 2. Ніколи більше.	Нюрнберзький процес, Справа Ейхмана. Створення і перші кроки діяльності ООН, Всесвітня Декларація прав людини. Голокост
15	Тема 5. Україна в перші повоєнні роки (1945 - початок 50-х рр..)	Частина 2. Після Голокосту.	Доля цивільного населення після війни
16	Тема 4. Країни Західної Європи (1945р. –початок XXI ст..	Частина 2. На скільки далеко простягається свобода слова? Частина 2. Завдання Частина 3.	Розкриття понять: «тероризм», «радикалізм», «неонацизм», «ксенофобія»
17	Тема 4. Країни Азії та Африки в другій половині XX – на початку XXI ст..	Частина 2. Просто критика чи антисемітизм? Частина 2. Ізраїль: сподівання на єврейську державу. Частина 2. Амал і Оделія	Близькосхідний конфлікт – Ізраїльсько-Палестинське протистояння

Рекомендації готували: Маркусь Наталя, Десятов Дмитро, Кінаш Андрій

Нижче подані визначення термінів, згаданих у навчальних матеріалах.

Антисемітизм

Ненавість до чи упередження стосовно євреїв.

Бар Міцва

Дослівний переклад з іврити: “син заповіді”. Єврейський хлопчик стає повнолітнім у 13 років та має виконувати “міцвот” (заповіді). Термін “Бар Міцва” використовується для позначення самої церемонії у синагозі. Для дівчат повноліття настає у 12 років. Дівчата мають “Бат Міцва”, що перекладається як “донька заповіді”.

Геноцид

Вбивство народу. Під час геноциду група населення навмисне і послідовно винищується.

Гетто

Район у місті, де живуть (змушені жити) люди одного етнічного чи культурного походження.

Гільдія

Асоціація людей з однією професією.

Голокост

Вбивство євреїв Європи під час Другої світової війни.

Гомофобія

Ненавість до гомосексуалів часто заснована на упередженні чи страху.

(Ми не визначаємо сам термін у навчальних матеріалах, а подаємо причини цієї ненависті: “упередження стосовно та страх перед гомосексуалами інколи призводять до агресії чи дискримінації.”)

Дискримінація

Розрізнення людей на основі критеріїв, які не мають значення, наприклад: вік, походження, стать, віра чи сексуальність.

Діаспора

Розсіяння євреїв по світу.

Ізраїль

Єврейська держава на Близькому Сході. Заснована у 1948 році.

Іслам

Монотеїстична релігія, що виникла на Близькому Сході. Іслам означає “підкорення Богу” (Аллаху). Мохамед (570/1-632) є його пророком. Він написав Коран.

Міжнародний суд

Постійний міжнародний суд, заснований у Гаазі в 2002 році для осудження людей за звинуваченнями у геноциді, воєнних злочинах та злочинах проти людяності.

Неонацист

Людина, яка підтримує сучасний націонал-соціалізм.

Палестина

Так колись називалася земля, на якій нині ізраїльські та палестинські території. Колись Палестина була провінцією Римської імперії; потім вона належала Турецькій імперії. З 1917 по 1947 Палестину керувала Велика Британія.

Погром

Масштабні жорстокі напади на євреїв та їхню власність. Часто з відома або у співробітництві з місцевою владою, поліцією та урядом.

Расизм

Расизм починається, коли ти зневажаєш людей через їх колір шкіри, культуру чи походження. У багатьох випадках до цих людей ставляться як до неповноцінних та позбавляють багатьох прав. У цьому сенсі расизм схожий до дискримінації.

Синагога

Єврейська релігійна будівля для молитви. На їдиш вживається також слово «Шуль», від німецького «Schule» (школа).

Сіонізм

Бажання євреїв створити свою державу у Палестині.

Танах

Єврейське святе письмо відповідає християнському Старому Заповіту. ТаНаХ є аббревіатурою від назв трьох частин Танаху: Закон (Тора), Пророки (Невіїм) та Писання (Кетувім).

Талмуд

Збірка коментарів рабинів до Танаху.

Тора

Книжки Мойсея. Це перші п'ять книжок Танаху (Старий Заповіт). У перекладі слово означає “навчання”.

Трибунал

Тимчасовий міжнародний суд у справах осіб, звинувачених в порушенні міжнародних гуманістичних законів.

Упередження

Упередження – це позитивне або негативне судження про особу або групу осіб, яке виникає заздалегідь.

Християнство

Монотеїстична релігія, заснована на житті Ісуса з Назарета, яка розвинулася з юдаїзму. Християни вірять у Трійцю: Бога-отця, Бога-сина та Святого духа. Святою книгою християн є Біблія, Старий та Новий Заповіт разом.

Цап-відбувайло

Особа чи група осіб, котрих несправедливо звинувачено чи покарано.

Юдаїзм

Релігія єврейського народу. Перша монотеїстична релігія, яка виникла приблизно 2000 років до н.е.